

LAKSEGRISERIET

Aleksander Nordahl, Line Dugstad, Jonas Blich Bakken, Ola Magnussen Rydje

Laksegriseriet

Innerst i fjordene starter det norske lakseeventyret. Under overflaten spyles det ut en cocktail av avføring, slam og rester av fiskefôr. Våren 2023 dykket Dagens Næringsliv ned i den norske settefisknæringen. Utstyrt med undervannskamera har journalistene observert og fotografert langs hele norskekysten, og bygget en database som gjorde det mulig å avsløre myndighetenes manglende kontroll.

Innsendere:

Aleksander Nordahl, aleksander.nordahl@dn.no

Line Dugstad, line.dugstad@dn.no

Jonas Blich Bakken, jonas.bakken@dn.no

Ola Magnussen Rydje, ola.magnussen.rydje@dn.no

Takk til:

Birk Tjeldflaat Helle, Gry Egenes, Marianne Johansen, Ida von Hanno Bast, Astrid Randen og Mikael Cappelen Smith.

Publisert:

Dokumentaren ble publisert 8. september 2023.

Siden har vi fulgt opp med en rekke artikler.

Lenke til alle artikler som er publisert i serien ligger nederst i metoderapporten.

Kontaktperson:

Line Dugstad – line.dugstad@dn.no

Redaksjon:

Dagens Næringsliv

Postboks 1182 Sentrum

0107 OSLO

Innsenderne står inne for juridiske og etiske vurderinger og formuleringer i metoderapporten.

Innholdet er avklart med Dagens Næringslivs etikk- og metoderedaktør Gry Egenes.

Innhold

1. INNLEDNING	3
2. DEN AVGJØRENDE INGREDIENSEN	4
2.1 Sårbar natur	4
2.2 Milliarder i spill	4
2.3 Under radaren	4
3. RØRJAKTEN	5
3.1 Slik kom arbeidet i gang	5
3.2 Organiseringen av prosjektet	5
4. METODEARBEIDET	6
4.1 Google-kartet	6
4.2 Crowd sourcing	7
4.3 Snøballmetoden	7
4.4 Egne erfaringer	8
4.5 Historier fra innsiden	8
4.6 Rapportene som forsvant	9
4.7 Tilsyn og tillatelser	10
4.8 Internarkivet	10
4.9 Oppskriften	11
4.10 Et nummer i tre deler	12
4.11 Systematisk manuell registrering	12
4.12 For høye tall	13
4.13 Det korrekte bildet	14
4.14 Tidspunktet	14
4.15 Utvalg av steder	15

4.16 Valg av dykkemetode	15
4.17 Verifisering	16
5. FORMIDLING	16
6. LAKSEOFFENTLIGHETEN	17
6.1 Fagfolkene	17
6.2 Forskerne	17
6.3 Sjømatnæringen	17
7. DETTE HAR VI AVDEKKET:	18
8. KONSEKVENSER AV AVSLØRINGEN:	18
9. VEDLEGG	19
9.1 Hoveddokumentaren publisert på dn.no	19
9.2 Oppfølgere publisert på dn.no	19
9.3 Lenke til video som oppsummerer saken	21
9.4 PDF av dokumentaren i DN Magasinet (papirutgaven)	21

1. Innledning

Se for deg at du står i strandkanten og titter utover den blågrønne fjorden. Bak deg glitrer isen på Folgefonna i vårsola. Eller kanskje er det Sunnmørsalpene som strekker seg mot himmelen, der bak. Eller rekker av røde rorbuer, med tegner og garn. Du står midt i Norges indrefilet og tenker at vakrere enn dette blir det ikke. Så tar du av deg klærne, trekker på våtdrakt og dykkermaske, og vasser ut i vannet. Stille og rolig fyller du lungene med luft, sparker fra og svømmer ned.

Det som møter deg under vannskorpen står i sterk kontrast til idyllen der oppe. Ut av et rør på tolv meters dyp fosser grumsete vann. Det smaker metallisk, lukter stramt. Foran rørmunningen står flere tusen villfisk. Med taktfaste halebevegelser holder de seg på stedet mens de spiser av utslippet. Under deg er fjordbunnen hvit, som rundt en sydhavsøy. Men når du stikker hånden ned og kjenner etter er det mykt og sumpete. For det er ikke sand der nede, men et hvitt belegg med bakterier.

Hvordan kan det ha seg at et settefiskanlegg kan stå slik, i år etter år, og pumpe ut en jevn strøm av avføring, fiskefôr og slam? Hvorfor blir ikke avløpet renset? Og hva har utslippet å si for mennesker og dyr som lever i nærheten, både i sjøen og på land?

Våren 2023 dykket DNs journalister ned i den norske settefiskanæringen. Utstyrt med undervannskamera har vi *observert* og *fotografert* både over og under vann langs hele norskekysten. Et nettverk av undervannsjegere ble våre kilder, som hjalp oss med å *kartlegge* bunnforholdene. Og da vi dykket ned i dokumenter, utslippstillatelser, tilsynsrapporter og offentlige registre endte vi med å bygge en *database*, som gjorde det mulig å granske miljømyndighetenes tilsyn med bransjen som forsyner hele oppdrettsnæringen med små, ny-klekkede oppdrettsfisk.

Like under overflaten, midt i Norges naturperler, har DN dykket for å dokumentere hvordan det ser ut foran rørene fra settefiskanleggene.

Det vi avdekket var en blindsoner i det norske lakseeventyret: En del av næringen som har fått lite oppmerksomhet, hvor miljømyndighetene sjelden er på kontroll, med få ressurser øremerket tilsyn, hvor avvikene er mange og regelverket for rensing og miljøovervåking lite standardisert. DN har dokumentert at slam, fôr og skitt flyter utenfor settefiskanlegg, at naboer og lokale krefter forsøker å kjempe imot, at fagfolk er bekymret for tilstanden i Hardangerfjorden og at eiere av anlegg ikke blir pålagt å rense avløpsvannet som slippes ut, selv om anlegget har vært i drift i nærmere 60 år.

Etter avsløringene i *Laksegriseriet* har Miljødirektoratet varslet en landsomfattende tilsynsaksjon mot norske settefiskanlegg. DNs dekning av næringen er ennå ikke ferdig, men fortsetter inn i 2024.

2. Den avgjørende ingrediensen

De færreste vet hva settefisk er. Enda mindre hvordan den produseres. Slik var det også for DNS journalister da vi gikk i gang med prosjektet. Men vi skulle lære at den lille laksefisken på noen hundre gram spiller en helt avgjørende rolle i oppdrettsnæringen.

2.1 Sårbar natur

Oppdrett av settefisk, eller smolt som det også blir kalt, skiller seg fra det vi vanligvis forbinder med fiskeoppdrett på to vesentlige måter: Den foregår i bassenger på land og ikke i merder i sjøen, og den er helt avhengig av tilgangen på ferskvann. Laksefisken trenger ferskt vann for å yngle, klekke og vokse, det er først når fisken er større at den kan trives i salt sjø. Når settefisken har vokst seg stor nok, blir den fraktet med brønnbåter ut til merdene som ligger nedsenket i sjøen. Der vokser den til slaktklar laks og ørret.

Og det er nettopp den nødvendige tilgangen på rennende ferskvann som er grunnen til den naturskjønne beliggenheten mange av settefiskanleggene har: Ved foten av nasjonalparker, innerst i fjorder, i trange vik, der elever møter havet.

Men naturen sier ikke *selv* ifra om hvordan den har det. Vi ville forsøke å finne det ut.

2.2 Milliarder i spill

Oppdrettsfisk er i dag Norges *nest største* eksportvare – kun slått av olje og gass. Det er bred politisk enighet om at bransjen skal vokse og ambisjonene er skyhøye. Og for landets kystkommuner er oppdrettsnæringen en avgjørende inntektskilde. Ikke minst på grunn av det statlige Havbruksfondet som hvert år deler ut milliarder etter en fordelingsnøkkel hvor kommuner som legger best til rette for næringen også får mest.

Med så store summer i omløp – og ordninger som gjør det lønnsomt for lokale myndigheter å si *ja* og ikke *nei* – er det vesentlig å undersøke om myndighetene følger opp tillatelsene som blir gitt i alle deler av oppdrettsnæringen.

2.3 Under radaren

I dag utgjør de landbaserte settefiskanleggene en relativt liten del av den samlede oppdrettsbransjen. Det er også en innvending vi har blitt møtt med i arbeidet med prosjektet. Hvorfor bruke tid på settefiskanlegg og ikke merdene i sjøen, som tross alt har større produksjon?

- Én grunn er at settefisk jo er startpunktet for næringskjeden. Uten settefisk, ingen fiskeoppdrett.
- En annen er beliggenheten. Mens merder kan brakklegges, flyttes på, plasseres lenger ut, bort fra folk, til større områder og med mer utskifting av vann, ligger settefiskanleggene i fastmonterte bygninger på land, ofte tett på befolkningen, på trangere steder, innerst i vik og ved fredet natur.
- En tredje er oppmerksomheten den sjøbaserte oppdrettsnæringen allerede har fått og får – både av politikere, forskere og media. Settefisknæringen har hittil gått under radaren.
- Og sist, men ikke minst: måten settefiskanleggene produserer fisk på er et pek inn i fremtiden. På grunn av problemer med lakselus, rømninger og utslipp er det flere steder innført begrensninger i utvidelse av produksjon til sjøs. Skal Norge nå de ambisiøse målene, er lukkede merder og landbasert produksjon trolig veien å gå. Landbasert matfiskproduksjon er i praksis en oppskalering av et settefiskanlegg, og

renseteknologien som brukes er langt på vei den samme. Det er med andre ord gode grunner til å følge med på hva myndighetene tillater av utslipp fra oppdrett på land.

3. Rørjakten

3.1 Slik kom arbeidet i gang

Det hele startet med skrytebilder på Facebook. Undervannsjegere – fridykkere som holder pusten mens de jakter med harpun – poserte med gigantiske torsk som var fanget langt inne i norske fjorder. Store, gyteklare kysttorsk på 20-25 kilo.

DN-fotograf Aleksander Nordahl har i flere år hatt fridykking og undervannsfotografering som lidenskapelig hobby. Med prosjektet «På ett pust» har han skapt fotokunst av livet under vann. Ofte har bildene handlet om fangst med harpun. Og vinteren 2017 ble han invitert med på undervannsjakt på Sunnmøre.

Da han dykket ned i det iskalde vintervannet kom motivene som servert på et fat. Det var store, vakre seistimer i klare norsk fjorder og en undervannsjeger som dykker ned midt i stimen for å skyte en gigantisk torsk.

Men det skulle vise seg å ligge en skitten hemmelighet bak skrytebildene. Om vinteren svømmer store torsk inn i de dype fjordene for å gyte. Der havner den midt i matfatet, bokstavelig talt. Foran avløpsrør på grunt vann, innerst i fjordarmene, står tusenvis av sei og spiser på utslippene. Den gyteklare torsken spiser seien, mens seien spiser avfall. Vinteren er vanligvis lavsesong for undervannsjakt. Men om vinteren er sikten i vannet til gjengjeld ekstra god, og rørjakt var blitt en populær syssel for deler av undervannsmiljøet på Vestlandet.

Der – foran utslippsrør like under overflaten – ble torsken et enkelt bytte for jegerne. At det var så lett å finne fisken var trolig grunnen til at få snakket høyt om akkurat hvor skrytebildene var tatt.

Til DNs fotograf fortalte undervannsjegerne at de hadde lett i offentlige dokumenter for å finne rør som egnet seg for jakt, og oppdaget at mange av rørene lå på grunnere vann enn det som var angitt der. De fortalte at bunnforholdene ofte så ille ut, at det var lite liv foruten villfisken som beitet på avløpet og at kjøttet til seien foran rørene var uappetittlig og lite egnet som menneskemat, mens torsken stort sett var fin.

Neste vinter dykket fotograf Aleksander Nordahl flere steder sammen med jegerne. Inntrykket han fikk var det samme som han var blitt fortalt. Det var grumsete vann og belegg på fjordbunnen rundt rørene. Ideen til et graveprosjekt begynte å ta form.

3.2 Organiseringen av prosjektet

Det skulle ennå gå flere år før prosjektet kom ordentlig i gang. Fotograf *Aleksander Nordahl* var del av den løpende nyhetsdekningen, og andre prosjekter kom foran i køen. Men det han hadde sett under rørjakten la han aldri helt til siden. Fra 2018 og fremover holdt han kontakten med kildene i fridykkermiljøet langs norskekysten. Dette kildearbeidet har vært en svært viktig del av arbeidet med *Laksegriseriet*, som blir beskrevet nærmere i kapittel 4 i rapporten.

På nyåret 2023 ble *Jonas Blich Bakken*, som jobber som datajournalist og programmerer i DN, koblet på for å undersøke om det var mulig å hente inn flere opplysninger for å utvide en

database som undervannsjegere hadde laget. Vi så konturen av et større prosjekt, og *Line Dugstad*, journalist i gravegruppen i dokumentaravdeling, ble involvert. Utover våren 2023 ble også *Ola Magnussen Rydje*, politisk journalist i nyhetsavdelingen, satt på saken.

Vi har vært et team bestående av journalister med svært forskjellige fagfelt og spesialområder, og hvor fire ulike avdelinger i redaksjonen har vært representert. Det har til tider vært krevende å få alle til å kunne sette av tid til å jobbe med prosjektet samtidig, ved siden av løpende nyhetsarbeid og andre oppgaver. Men fordi prosjektet har gått over tid, med ulike faser preget av ulike metoder, har vi til en viss grad kunnet konsentrere innsatsen vår til de fasene hvor hver av oss har hatt mest å bidra med.

At teamet er satt sammen av journalister med så vidt forskjellig kompetanse gjenspeiles i det store spennet i metodene vi har tatt i bruk.

4. Metodearbeidet

Ulike arbeidsmetoder har preget de ulike fasene av prosjektet, men metodene er prosesser som har gått over tid og de har naturligvis overlappet hverandre.

I rapporten velger vi likevel å fortelle om metodearbeidet kronologisk, etter når i prosjektet de har hatt sitt tyngdepunkt:

- Et nettverk av undervannsjegere har i flere år delt informasjon om utslippsrør. Først seg imellom for å finne fisk, etter hvert som DN's kilder for å rapportere om forhold under vann. Jegerne har spilt en viktig rolle gjennom hele prosjektet.
- Sparring med muntlige kilder og innsyn var nyttige verktøy da vi utviklet de første arbeidshypotesene.
- Senere skulle bygging av en database bli viktig, da vi innså at vi måtte sette sammen og kryssjekke opplysninger for å finne svar. Vi laget programmer som koblet informasjon fra ulike databaser og uttrekk, for å få oversikt på tvers av kilder. Data i rapporter ble manuelt registrert, for å kunne kobles mot resten av materialet.
- Men det var ikke tørre tall som kunne avsløre laksegriseriet. Helt sentralt i prosjektet ble undervannsfotografering, for å dokumentere hvordan det ser ut under overflaten.

4.1 Google-kartet

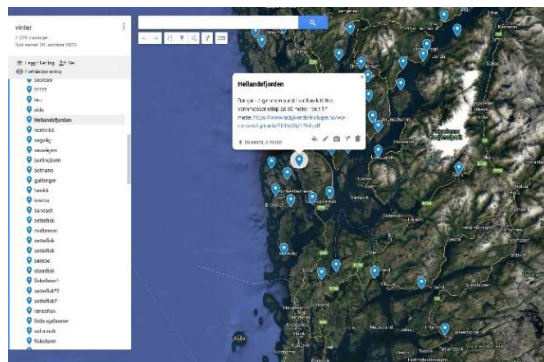
Utad ble det ikke snakket så høyt om hvor skrytebildene på Facebook av den gyteklare torsken var tatt. For jegerne var det litt flaut å blottlegge hvor enkelt det faktisk var å finne fisken. Man trengte bare å vite hvor rørene lå.

Men innad i undervannsmiljøet på Vestlandet delte jegerne informasjonen med hverandre. Delingskulturen hadde allerede startet, lenge før DN ble invitert med på jakten.

De fortalte hverandre hvor rørene var plassert, på hvilken dybde, hvor man kunne svømme til og fra, hvordan sikten var og om eierne av røret var vennlig innstilt til dykking eller ikke. Informasjonen samlet jegerne i et lukket område i Google Maps. DNs fotograf ble invitert inn og fikk tilgang til opplysningene. Når noen hadde vært ute og dykket et sted, plottet de inn koordinater og andre relevante opplysninger i et kart. Kartdatabasen dekket hele landet, men det var på denne tiden stort sett opplysninger om rør i fjordene på Vestlandet og i Møre og Romsdal som var lagt inn.

Kartløsningen var egentlig satt opp for å informere hverandre om gode steder å fange store fisk, og ikke for å hjelpe DN.

For oss ble det likevel en gullgruve.

DN fikk tilgang til undervannsjegernes google-kart.

4.2 Crowd sourcing

Ideelt sett ønsket vi å undersøke tilstanden foran avløpsrørene ved *alle* anleggene som produserer settefisk. Men det var en uoverkommelig oppgave. Anleggene ligger spredd langs hele kysten og en slik kartlegging ville blitt altfor tidkrevende å gjennomføre for DNs fotograf, som er den eneste i teamet som kan dykke.

Løsningen ble en kombinasjon av egne observasjoner og en svært målrettet «crowd sourcing».

Crowd sourcing betyr å bruke publikum til å samle inn informasjon om et tema. Metoden kan gi tilgang på opplysninger som ellers er vanskelig tilgjengelig. For eksempel fordi man ikke vet hvor man skal finne informasjonen, eller fordi det er ekstremt tidkrevende å hente den inn selv. DNs fotograf fortalte nettverket av undervannsjegere at vi planla et større undersøkende prosjekt og derfor ønsket å finne ut mer om avløpene fra settefiskanleggene. Han oppfordret jegerne til å fortsette å dele relevant informasjon om rørene, og google-kartet ble oppdatert jevnlige.

Metoden fungerte utrolig godt som researchverktøy i en tidlig fase av prosjektet. Vi fikk informasjon som gjorde at vi kunne jobbe mer målrettet for å finne dokumentasjon, og vi kunne bruke databasen for å kryssjekke andre opplysninger og egne observasjoner.

Tidligere var det kun informasjon som var relevant for jakt på stortorsk, som var blitt samlet inn av undervannsjegerne. Nå begynte en voksende hær av medhjelpere å sanke informasjon om rørene på «bestilling» fra DN.

Etter hvert spredte DNs interesse for rør og settefiskanlegg seg i fridykkermiljøet, og vi opplevde at flere begynte å ta direkte kontakt med oss for å dele informasjon.

4.3 Snøballmetoden

Crowd sourcing ga oss ikke bare nyttig informasjon om forholdene utenfor settefiskanlegg langs norskekysten. Det ble også en svært effektiv måte å skaffe kilder på.

Fridykkermiljøet i Norge er lite, og miljøet som driver med røryakt er enda mindre. Av kildehensyn velger vi å ikke nevne navn på personer og utelater identifiserende opplysninger i rapporten. Mange kjenner allerede hverandre eller har felles bekjente, og vår erfaring ble at så snart vi hadde fått god kontakt med én undervannsjeger ett sted, så kunne vedkommende som regel tipse oss om mulige kilder andre steder. Noen ganger satte kildene oss i direkte kontakt. Men

ofte ønsket ikke kilden at det skulle bli kjent at vedkommende hjalp oss. Da tok vi isteden selv kontakt, uten å fortelle hvem som hadde gitt oss navnet.

Helt fra det første dykket for å jakte torsk i 2017, har DNs fotograf holdt kontakten med kildene i miljøet. Særlig én kilde, bosatt på Vestlandet, ble en viktig døråpner da vi begynte med prosjektet. Han har dykket i mange år og kjenner mange undervannsjegere. Han har også jobbet i tilknytning til oppdrettsnæringen og har mye kunnskap om settefiskproduksjon. Kilden dykket med oss ved anlegg i nærheten av der han bor, og introduserte oss for andre fridykkere.

Det ble etter hvert klart for oss at personene i nettverket som delte opplysninger med oss, i all hovedsak jaktet på fisk i fjordene på Vestlandet og Nord-Vestlandet. Det var tilsynelatende der interessen for rørvilt var størst. For å samle inn observasjoner mer systematisk, jobbet DNs fotograf aktivt med å rekruttere kilder også i Trøndelag og lenger nordover i landet til Troms og Finnmark. Slik ballet det på seg med nye kontaktpersoner i dykkermiljøet langs kysten.

Dermed fikk vi både kilder og skildringer fra dykk langs hele kysten. Mange kilder har delt egne bilder, videoer og skriftlige observasjoner med oss. I artiklene vi har publisert er det DNs egne bilder som er brukt, med ett unntak, og der er bildet tydelig merket. Vi har ikke gjengitt skildringer vi har fått fra andre, men kun brukt beskrivelser fra steder som vi selv har besøkt. Vi har ikke hatt noen grunn til å tro at det vi har fått fra kildene ikke stemmer. Men når beskrivelser og bilder blir brukt som dokumentasjon, og ikke bare som illustrasjon, slik vi har gjort i dette prosjektet, er det ekstra viktig å ha kontroll på hvordan bildene er tatt og informasjonen hentet inn.

Fridykkerne fikk også en helt avgjørende rolle da DNs fotograf skulle fotografere under vann, som vi kommer tilbake til senere i rapporten. En absolutt regel er at man aldri skal dykke alene, men alltid ha med seg andre med erfaring som er i stand til å hjelpe deg hvis du får problemer. Uten hjelp fra disse personene ville ikke DNs fotojournalist kunnet dykke ned så mange steder langs norskekysten som han gjorde.

4.4 Egne erfaringer

At DNs fotograf selv dykker, var en stor fordel i arbeidet med å rekruttere kilder i dette prosjektet. Fridykkermiljøet er lite, og har du allerede en fot innenfor er det lettere å få kontakt med flere. Dykking er også en hobby forbundet med risiko, som igjen betyr at de som driver med dette lærer at de må passe på og stole på hverandre. Det har uten tvil hatt noe å si for relasjonen til kildene i denne saken at fotografen i prosjektet selv har blitt med flere av dem under vann.

Et kjennetegn ved fridykkermiljøet er at mange er svært naturinteresserte. Fridykking handler om jakt og friluftsliv, men istedenfor å jakte eller gå tur i skog og fjell, gjør dykkerne dette under vann. Mange dykkere er opptatt av å ta vare på livet i havet og synliggjøre hva menneskelig aktivitet gjør med naturen under vann. Dette ga nok flere av kildene en ekstra motivasjon til å bidra inn i graveprosjektet.

4.5 Historier fra innsiden

Av kilder i undervannsmiljøet fikk vi høre at det var frustrasjon blant saksbehandlere hos Statsforvalteren, som jobber med å kontrollere utslipp og forurensing fra oppdrettsnæringen. Vi fikk kontakt med tidligere ansatte i forvaltningen som hadde sluttet. De begrunnet avgjørelsen med høyt arbeidspress og følelsen av å hele tiden ta upopulære avgjørelser når de sa nei eller la begrensninger for næringen.

Det er Statsforvalterne, tidligere Fylkesmannen, som har delegert tilsynsmyndighet fra Klima- og miljødepartementet og skal kontrollere at settefiskanleggene følger egen utslippstillatelse og norsk forurensningslov. Kildene hadde jobbet som saksbehandlere og kontrollører i ulike fylker.

I flere måneder forsøkte vi å få disse kildene til å fortelle åpent om sine opplevelser, uten at vi kom i mål. De hadde fått nye jobber og landet på at de ikke ønsket at navnene deres skulle bli koblet til en sak om kontroll av settefiskanleggene. Det de fortalte var nyttig bakgrunnsinformasjon, men anonyme kilder var ikke dokumentasjon på manglende ressurser eller prioriteringer.

Vi ble ledet videre, til biolog og seniorrådgiver Tom N. Pedersen som snart blir pensjonist, men som fremdeles jobber hos Statsforvalteren i Vestland hvor han har vært store deler av sin yrkeskarriere.

Pedersen skulle vise seg å bli en svært sentral kilde i dokumentaren om *Laksegriseriet*. Han har lang erfaring fra miljøkontroll, og blir pekt på som en ekspert på settefiskanleggene, både av egne kolleger hos Statsforvalteren, men også av havforskere og sjømatnæringen selv.

Pedersen fortalte om et stort arbeidspress og kollegaer i forvaltningen som sluttet eller ble sykemeldt. Miljødirektoratet ønsket at alle anlegg skulle kontrolleres hver tredje til femte år, men Statsforvalteren var ikke i nærheten av å få det til. Miljømyndighetenes fokus var på utslipp fra de store sjøanleggene, og ikke på settefisk.

– *Det er et stort press fra både politiske myndigheter og næringen. Alle kommuner sier «ja, vi skal ha mer akvakultur»,* fortalte Pedersen og trakk frem et paradoks:

– *Kontrollfunksjonen har ikke vokst i takt med næringen.*

4.6 Rapportene som forsvant

Ansatte hos Statsforvalterne opplevde at de hadde for lite ressurser til å kontrollere forurensing fra settefiskanleggene. De fortalte at de brukte så mye tid på å saksbehandle søknader og utslippstillatelser at de ikke rakk å følge opp om virksomhetene fulgte kravene i tillatelsene de hadde fått.

Var det en systematikk i det de fortalte? Ble ikke utslipp fra settefiskanlegg kontrollert?

For å finne svar måtte vi først få oversikt over alle settefiskanleggene som finnes i Norge. Deretter måtte vi finne ut om utslipp fra anleggene faktisk var blitt sjekket.

Vi visste at alle virksomheter som forurenser må søke myndighetene om tillatelse til å slippe skadelig avfall ut i naturen. Altså må de ha en utslippstillatelse. Hvis vi fant utslippstillatelsene, hadde vi samtidig identifisert anleggene, for tillatelser er knyttet til helt konkrete steder gjennom kartkoordinater.

Vi trodde en stund at dette var enkelt å få tak i. På nettsiden *norskeutslipp.no*, som driftes av Miljødirektoratet, ligger det oversikter over forurensende virksomheter.

Norge har undertegnet Kiev-protokollen under Århuskonvensjonen, som sier at:

«For å bidra til å beskytte retten ethvert menneske blant nålevende og fremtidige generasjoner har til å leve i et miljø som er forenlig med vedkommendes helse og velbefinnende, skal enhver part garantere rettighetene knyttet til tilgang til miljøinformasjon, allmennhetens deltakelse i

beslutningsprosesser og adgang til klage og domstolsprøving i saker vedrørende miljøet i samsvar med bestemmelsene i denne konvensjonen».

Her i Norge er nettstedet norskeutslipp.no allmennhetens tilgang til opplysninger om hvem som forurensrer, hva som slippes ut og om virksomheten er kontrollert. Denne databasen har også et eget filter for «laksefiskproduksjon på land».

Vi skrev et program som gjorde at vi kunne hentet ned alle dokumentene som inneholdt kontroller og tillatelser for laksefiskanlegg på land fra nettsiden. Programmet laget også en oversikt over anlegg og kontroller. Men da vi gikk igjennom listen vi fikk ut, oppdaget vi at det var flere kontrollrapporter som manglet. Det var også anlegg som ikke sto på listen. Dette kunne vi blant annet se ved å sammenligne listen over anlegg med google-kartet som undervannsjegerne hadde laget. Vi hadde også fått innsyn i dokumenter som tydet på at anlegg var kontrollert, men tilsynsrapporten fant vi ikke i databasen.

Det skulle vise seg at databasen hos norskeutslipp.no inneholdt en systematisk feil, som gjorde at tilsynsrapporter forsvant ut av listene hver gang et anlegg ble overtatt av nye eiere. Mange anlegg har skiftet eier flere ganger. Dermed ville antallet gjennomførte tilsyn bli for lavt i vårt materiale, og hvis vi regnet ut andelen tilsynsrapporter med avvik ville det kunne gi en systematisk feil.

4.7 Tilsyn og tillatelser

Å få en komplett oversikt over alle settefiskanlegg i Norge skulle vise seg å bli langt mer kronglete enn vi trodde det skulle bli. Miljødirektoratet og Fiskeridirektoratet opererer med ulike registre. Hvordan de kategoriserer settefiskanleggene er også forskjellig, og ingen har full oversikt over hvilke anlegg som faktisk er i drift eller har vært i drift.

Å sikre at vi hadde fått tak i alle utslippstillatelsene og tilsynsrapportene, tilbake i tid, ble et annet puslespill. Ved en rekke anlegg var tillatelsene endret og revidert flere ganger, ofte i forbindelse at anlegget hadde søkt om å øke produksjonen. Og fordi vi ikke hadde tilgang til en fullstendig liste med navn på anlegg, var det vanskelig å vite hva vi skulle søke på for å få gode treff i postlistene.

Vi begynte nå å jobbe med innsyn i to spor parallelt:

- Vi kontaktet Fiskeridirektoratet og Miljødirektoratet for å skaffe en fullstendig oversikt over alle settefiskanlegg.
- Via einnsyn søkte vi fortløpende om innsyn i alle dokumenter i postjournalene hos Statsforvalterne og tidligere Fylkesmannen, som kunne relateres til utslippstillatelser og kontroller ved anleggene på listen som vi parallelt jobbet frem.

Med friskt mot bestemte vi oss for å forsøke å utarbeide vår egen database over alle settefiskanlegg, med tilhørende utslippstillatelser og kontrollrapporter til hvert anlegg.

Det var først hvis vi hadde en slik oversikt vi kunne undersøke om norske miljømyndigheter faktisk kontrollerer utslipp fra settefiskanlegg, og om det ble funnet avvik under kontrollene.

4.8 Internarkivet

I løpet av første halvår i 2023 sendte vi nærmere 1600 innsynsforespørsler, i all hovedsak til Statsforvaltere og Fylkesmenn. En del av innsynskravene gikk også til miljø- og

fiskerimyndighetene i direktoratene og departementene, og til Mattilsynet, NVE og lokale myndigheter i kommuner og fylkeskommuner.

Dokumenter vi fikk tilsendt ble lagret fortløpende på et fellesområde på DNS server, som alle i teamet hadde tilgang til. Området ble til slutt et nyttig oppslagsverk. Fordi det er Statsforvalterne som har ansvar for forurensningstilsyn, var det naturlig å ordne mappestrukturen etter fylker. Under hvert fylke opprettet vi mapper for hvert anlegg, og undermapper for «tilsyn» og «kontroller». Der hvor det var hentet inn dokumenter fra andre myndigheter, som for eksempel Mattilsynet eller Fiskeridirektoratet, ble disse lagret i egne undermapper. Strukturen har gjort det oversiktlig og enkelt å finne frem til opplysninger underveis i arbeidet. Det har også gjort at vi ganske raskt kunne danne oss et inntrykk av hvilke anlegg som har hatt mye kontakt med myndighetsorganer, og hvilke som knapt har hatt korrespondanse. I utslippstillatelsene har vi funnet beskrivelser av hvor og på hvilket dyp avløpsrørene ligger, opplysninger som var nødvendige å kjenne til da vi dykket. Dokumenter fra innsynsjobbingen ble også nyttig da vi skulle skrive dokumentaren og kunne hente ut detaljer fra sakspapirene, for eksempel om manglende rensing, klager og politianmeldelser.

Men særlig viktig ble dokumentarkivet da vi på et senere tidspunkt i prosjektet bestemte oss for å lese igjennom alle tilsynsrapportene, og manuelt registrere alle avvik. Vi sparte mye tid på at vi allerede hadde bedt om innsyn i så mange dokumenter, og lagret disse på en oversiktlig måte underveis.

Uten dette internarkivet er det ikke sikkert vi hadde gått løs på den manuelle registreringsjobben.

4.9 Oppskriften

Det fantes ingen offisiell oversikt over alle anlegg i Norge med settefiskproduksjon. Hos Miljødirektoratet kunne vi lete etter anlegg som hadde utslippstillatelser, mens hos Fiskeridirektoratet var det mulig å finne opplysninger om anlegg som har tillatelse til akvakulturproduksjon i Akvakulturregisteret.

Da vi kontaktet Miljødirektoratet første gang, fikk vi beskjed om at det ikke var mulig å finne alle kontrollrapportene. Vi ble henvist til norskeutslipp.no, men vi visste jo at den databasen ikke var fullstendig. Direktoratet svarte med å forklare at nettstedet er ti år gammelt og at de jobbet med en forbedring, men enn så lenge var det ikke mulig å få det vi ba om. Men kildene våre hos statsforvalterne sa noe annet. De fortalte at de hadde tilgang til et internt system hvor de kunne hente ut detaljerte opplysninger om anlegg. Vi gjorde gjentatte forsøk på å få innsyn i disse opplysningene hos direktoratet, men fikk til svar at det ikke lot seg gjøre. Til slutt fikk vi hjelp av to kilder i statsforvaltningen til å lage en «*oppskrift*» for hvordan opplysningene kunne hentes ut. Oppskriften var svært detaljert, med gjengivelse av hva som måtte hukes av i det interne søket og et eksempel på hvordan uttrekket så ut. Først da vi sendte denne oppskriften til Miljødirektoratet, fikk vi ut relevante opplysninger. Vi ble da sluset videre til en ansatt i direktoratet, som forsto hva vi ba om og sendte oss opplysningene.

Det er ennå uklart for oss om det var motvilje eller manglende kunnskap om mulighetene som lå i internsystemet, som var grunnen til at det satt så langt inn for direktoratet å finne frem til disse opplysningene. Men uten kilder andre steder i forvaltningen som brekkstang tror vi neppe vi hadde fått tak i opplysningene.

Etter at DN hadde sendt over «*oppskriften*», gikk det ut en epost fra Miljødirektoratet til alle Statsforvalterne med informasjon om hvilken informasjon de hadde lov til å dele med pressen.

4.10 Et nummer i tre deler

Vi fikk endelig oversendt lister fra Miljødirektoratet interne systemer. Men det betydde ikke at disse var komplette eller hang sammen på en måte vi kunne bruke.

Vi fikk en rekke uttrekk:

- Oversikt over anlegg for laksefisk på land
- Oversikt over utslippstillatelser knyttet til laksefisk på land
- Oversikt over kontroller som var gjort av slike anlegg

I tillegg hentet vi informasjon fra Akvakulturregisteret, som er Fiskeridirektoratets oversikt over alle som har fått tillatelse til å drive med akvakultur. Registeret holdes oppdatert og kan lastes ned som et Excel-dokument med 25.000 linjer, der hvert anlegg/lokalitet står oppført like mange ganger som det har ulike tillatelser. Det inneholder blant annet informasjon om type produksjon, arter, volum og gps-koordinater.

Det var et lite puslespill å få disse listene koblet sammen på riktig måte. Det viste seg at hver kontroll kan gjelde flere anlegg, og vi ville unngå dobbelttelling. Og hvert fysiske anlegg kan opptre med forskjellige anleggsnumre i listen, så vi måtte unngå å regne anlegg som var sjekket under et gammelt nummer som ukontrollert. Hvert anlegg kan ha flere tillatelser i Akvakulturregisteret, men tillatelser her betyr ikke at man har utslippstillatelse, og hver utslippstillatelse kan gjelde flere anlegg.

Det viktigste viste seg å være «lokasjonsnummeret». Samtaler med folk i bransjen fortalte oss nemlig at anleggsnummerets tre deler består av kommunenummer, lokasjonsnummer og anleggsnummer, og at mens et anlegg kan få byttet de siste sifrene (anleggsnummeret), så vil de to første være uforandret, også hvis anlegget skifter eier. Dermed kunne vi koble sammen anlegg, kontroller og tillatelser, på tvers av gamle numre. Hvis *Norskeutslipp.no* hadde gjort det samme ville de trolig hatt en full oversikt over gamle kontroller på sin side. Men den feilen har de i skrivende stund ennå ikke rettet.

Videre ønsket vi å få koblet dette mot Akvakulturregisteret. Å koble det på steds- eller anleggsnavn kan fort lede til feil, særlig der det har vært endringer i eierskapet til anlegget, så vi trengte en felles identifikator i de ulike listene. Det viste seg at løsningen lå i det litt merkelige feltet i listen over anlegg, som het «Kilderefnr.» som hadde innhold på formen «10114@950037687». Delen etter @-tegnet var lett å tolke – det var et organisasjonsnummer, men den første delen var ikke til noen åpenbar nytte før vi snakket med folk i bransjen som kunne forklare at dette nummeret også opptrer i Akvakulturregisteret, og gjorde det mulig å koble informasjonen automatisk mot dette.

4.11 Systematisk manuell registrering

Listen over kontroller vi fikk utlevert inneholdt felt som beskrev om kontrollen hadde avdekket avvik. Men våre stikkprøver viste at denne informasjonen kunne være feil. Vi fant tilsynsrapporter med avvik på anlegg som i listen vi hadde fått oversendt sto registrert uten avvik. Vi bestemte oss derfor for å sjekke alle kontrollrapportene manuelt.

Det var viktig å ha en god plan for *hva* vi ville registrere, så vi ikke måtte begynne på nytt senere. Her lot vi oss inspirere av amerikanske medier, som gjør mange slike manuelle oppbygginger av egne databaser. DN deltok på datagravekonferansen NICAR i 2022 og hadde stor nytte av at flere medier der fortalte hvilke gode og dårlige grep de hadde gjort, og om egne verktøy som de selv hadde utviklet.

Vi ble enige om å blant annet kopiere beskrivelsene av alle *avvik*, *alvorlige avvik* og *anmerkninger*, og notere antall av hvert av disse, som var omtalt i alle rapportene. Det viste seg å være et ganske godt valg å ta med *både* tekst og tall, ettersom bare tall ville skjult en del problemer.

Ved å gå igjennom alle dokumentene manuelt ble det klart for oss at Statsforvalterne i ulike fylker hadde forskjellig praksis for hva de registrerte som *alvorlige avvik* og bare *avvik*. Løsningen ble å ikke fokusere på dette skillet, men notere antall avvik og regne ut andelen kontroller hvor det ble avdekket avvik. Det var en svært høy andel.

Det viste seg også at det – i motsetning til for sjøbasert oppdrett – ikke finnes noen standard metode for å måle og overvåke utslipp fra landbasert produksjon. Derfor varierer også renskravene og ordlyden i utslippstillatelsene. Vi fant variasjoner mellom fylkene, men også innad i samme fylke.

4.12 For høye tall

Etter den første gjennomgangen satt vi igjen med en liste som viste oss at rundt halvparten av settefiskanleggene ikke var kontrollert siden årtusensskiftet. Bare noen få anlegg var kontrollert mer enn én gang på over 20 år.

Det fantes ikke digitaliserte utslippstillatelser eller kontrollrapporter lenger tilbake enn til rundt år 2000. Uten rapportene kunne vi ikke si noe sikkert om perioden før årtusensskiftet. Vi bestemte oss for å definere perioden vi gransket fra 2000 og frem til våren 2023.

Statistikk kan imidlertid lett bli misvisende hvis man tolker det feil, og vi ville kryssjekke resultatene. Vi tok kontakt med Statsforvalterne i hvert fylke, og sendte dem det vi hadde funnet ut om antall anlegg, kontroller og avvik i deres fylke. Tilbake fikk vi opplysninger om at noen anlegg ikke var ferdig bygd, og at noen ikke hadde aktivitet lenger. Noen av tilbakemeldingene var imidlertid formulert som antagelser, og ikke som sikker informasjon. Vi måtte derfor sjekke opplysningene før vi kunne stryke navnet fra listen over aktive settefiskanlegg. Vi brukte blant annet satellittbilder for å se etter anlegg, og sjekket koordinatene via Akvakulturregisteret, for å undersøke om det var registrert annen aktivitet på steder hvor vi fikk opplyst at det ikke skulle være drift.

Senere undersøkelser har vist at det ikke finnes noen sentral oversikt over aktive anlegg, utenom anlegg for laksefisk i sjø. I den sjøbaserte oppdrettsnæringen lages det månedlige rapporter over anlegg som har fisk i merdene. Men for anlegg på land, slik som settefisk, er det ingen som har full oversikt over hvilke anlegg som til enhver tid er i drift.

Det fantes med andre ord ingen fasit, og vi måtte bygge utvalget vårt på rimelige antagelser. Det kan være gode grunner til at helt nye anlegg ennå ikke har hatt kontrollmyndighetene på besøk. De må drive noen år før det er aktuelt med tilsyn. Vi hadde dessuten fått vite at Miljødirektoratet anbefalte Statsforvalterne å kontrollere anleggene hvert 3-5 år. Vi hentet ut dato for første registrering av anlegget i Akvakulturregisteret, samt årstall for første utslippstillatelse fra rapportene som vi hadde samlet inn. Fra utvalget vårt fjernet vi anlegg som var nyere enn fem år, samt anlegg som statsforvalterne mente aldri var blitt bygd og som vi ikke klarte å finne andre opplysninger om at var i drift.

Denne metoden med å kryssjekk opplysninger reduserte andelen anlegg som ikke hadde blitt kontrollert av myndighetene fra 50 til 35 prosent. Det var fremdeles et høyt tall.

I tillegg til de ukontrollerte anleggene fant vi et stort antall anlegg som bare var kontrollert én gang – tross av at nesten alle kontrollene som var gjennomført hadde funnet avvik: Ved 89 prosent av kontrollene var det avdekket brudd på egen utslippstillatelse, lover eller forskrifter, viste undersøkelsene våre.

4.13 Det korrekte bildet

Vi visste nå at mange anlegg ikke var blitt kontrollert. Vi visste også at nå miljømyndighetene først dro på tilsyn, så fant de mange avvik.

Men hvordan så det ut foran rørene?

For å finne svaret måtte vi dykke ned og dokumentere.

Fotografering har vært en sentral metode i dette prosjektet. Vi ønsket å få frem hvordan det ser ut under overflaten, ved settefiskanlegg langs hele norskekysten. Kravene er annerledes enn vi er vant med, når det vi skal dokumentere og fotograferer befinner seg under vann.

Ofte er det spektakulære undervannsbilder, med flotte farger og kunstnerisk komposisjon, som tas under vann. Å tegne et dokumentarisk riktig bilde krever imidlertid andre metoder. Ett feilskjær, og dokumentasjonen kunne i verste fall avvises.

Vi måtte gå systematisk til verks for å få dokumentarisk korrekte bilder.

Siden fargene forsvinner eller forandrer seg jo dypere man kommer i vannlagene var det viktig å fotografere på dager med godt lys og klart vann. Men selv ganske klart vann kan virke grumsete over store avstander. Derfor brukte vi en vidvinkel linse, slik at motivets avstand til kamera kunne være kortest mulig. Ingen skulle kunne beskyld oss for å skapet inntrykk av dårlige forhold ved å øke avstanden. Det ble ikke brukt kunstig lys.

DNs fotograf filmer dykkerklokken på armen for å dokumentere dybden utslippsrørene lå på.

Vi fotograferte i rå-format og tok gråskalabilder i de aktuelle

vannlagene slik at man kan sette riktig hvitbalanse på riktig dybde. Det betyr at fargene er så riktige som mulig. Til dette brukte fotografen en hanske med nøytrale sorte, hvite og grå farger som egner seg godt for å sette hvitbalanse.

Undervannskameraet fikk påmontert et ekstra Gopro-kamera som filmet hele tiden for å dokumentere all aktivitet, vær, dybder og andre relevante forhold. Alle rør dybder ble sjekket mot en dykkercomputer. Det samme ble vanntemperaturen.

4.14 Tidspunktet

Da prosjektet for alvor kom i gang, tidlig i 2023, hastet det med å gå i gang med fotograferingen. Vintermånedene med kaldt vann og lite snøsmelting gjør at sikten i vannet er klar og uten påvirkning av algeoppblomstring. Hadde vi ventet kunne man lett avfeid deler av funnene som naturlig algeoppblomstring.

Vi var nøye med å ta bilder i kalde perioder uten mye nedbør, og på lyseste tidspunktet på dagen. For fotografering langt i nord var det dessuten viktig å velge lyse dager med godt vær.

Det måtte være god sikt, slik at bildene ville vise utslippene og partikler i vannlagene, ikke bare naturlige partikler. Leserne skulle kunne stole på at det de ser faktisk er forurensning, ikke «sminket» av dårlige forhold.

4.15 Utvalg av steder

Det er over 200 settefiskanlegg i Norge og vi måtte gjøre et utvalg for fotografering, ellers ville det tatt for lang tid. Samtidig visste vi at vi kunne bli anklaget for å kun velge ut de *verste* stedene. Vi var derfor nøye med å velge en bredde i anleggene vi dykket ved. Vi ville også unngå å bare dokumentere de samme forholdene flere ganger.

Å sikre et statistisk representativt utvalg av steder var ikke målet. Men vi ønsket å fotografere anlegg med størst mulig variasjon; både anlegg med og uten rensing, store og små anlegg, anlegg som var kontrollert og ikke-kontrollert, anlegg lengst inne i fjordene, bak terskler, og ute i havgapet med sterkere strømmer og utskifting av vann.

Vi valgte både anlegg som nylig hadde hatt miljømyndighetene på besøk, og anlegg som ikke var kontrollert på over ti år. Anleggene vi besøkte strekker seg fra Hardangerfjorden i Vestland via Møre og Romsdal, Lofoten i Nordland og helt opp til Troms og Finnmark.

For å finne de rette anleggene brukte vi vår egen kartlegging, som var beriket med notatene til mange andre fridykkere, samt samtaler med kilder og Statsforvalterne. Vi sjekket utslippstillatelser, tilsynsrapportene og egne og offentlige databaser.

Vi brukte også mye tid på å studere kart, tidevannsstrømmer og topografi for å være sikre på at vi ikke valgte for like forhold. Vi valgte steder hvor anleggene bruker både eldre gjennomstrømningsteknologi og ny såkalt resirkuleringsteknologi. Vi så på forhold innerst i fjordarmer, ytterst i fjorder, i havgapet, i grunne poller og på øyer.

Riktig hvitbalanse på riktig dybde er viktig når bildene er dokumentasjon. For å sette hvitbalansen brukte DN en hanske med nøytrale sorte, hvite og grå farger.

4.16 Valg av dykkemetode

Fordi settefiskanleggene ligger på land, kan man følge rørene fra land og ut til rørets ende. De aller fleste rør ligger på grunnere vann enn 30 meter, og dermed er det mulig å nå rørmunningen med fridykking, altså uten luftflasker. Oftere var rørene plassert langt grunnere enn dette.

Det er ingen regler som regulerer ferdsel for svømmende i sjøen og langs fjorden, og DNS fotograf kunne bevege seg fritt. Av sikkerhetsgrunner dykket fotografen aldri alene. Dette ga en ekstra logistikkutfordring, siden DN ikke har andre journalister som holder ut så lenge under iskaldt vann. Heldigvis hadde vi opparbeidet et bredt kildenettverk i miljøet. Og flere ville bidra.

Med fridykking slapp vi tungt utstyr. Vi ble ikke stasjonære, men kunne forflytte oss over et større område, langs land og gå opp og ned så ofte vi vil. Det ga oss en større frihet under fotograferingen.

Den største fordelene med fridykking som metode er imidlertid at den *ikke påvirker* livet under vann på samme måte som dykking med luft. Du unngår boblene og den mekaniske lyden fra oksygenflaskene som «skremmer» fauna og dyreliv, som igjen ville kunne påvirke bildene.

4.17 Verifisering

Vi hadde jobbet grundig med å fotografere under riktige forhold. Nå gjensto jobben med å finne ut hva bildene viste.

Før publisering av dokumentaren viste vi bildene til havforskere som forklarte oss hva vi så, og hvorvidt bunnforholdene bar preg av å være påvirket av utslippene. Vi snakket med flere forskere, fra ulike forskningsmiljøer. Noen av forskerne ble sitert i dokumentaren, mens andre ikke ønsket å bli navngitt.

5. Formidling

Fordi foto var en så viktig del av dokumentasjonen i dette prosjektet, var det ingen tvil om at det visuelle også måtte spille en stor rolle når funnene skulle formidles.

I den digitale utgaven av dokumentaren *Laksegriseriet (08.09.23)* har vi, i tillegg til stillbilder, brukt flere levende bilder som rullerer, både i inngangen og underveis i artikkelen. Vi starter med å vise en video av hva vi fant inni buken på fisk som vi fanget foran rør. Det er en effektiv måte å fortelle lesere om hva artikkelen handler om. Vi ville gi leseren følelsen av å bli med under vann.

I den digitale utgaven presenterer vi også kartløsninger, hvor leseren kan klikke på anleggene og få opp informasjon. Vi utviklet både et kart som viser alle lakseoppdrettsstedene i Norge, og et kart over alle settefiskanleggene. Med kartene blir det tydelig hvor stor næringen er, oppdrettsanleggene ligger tett i tett. På hvert settefiskanlegg kan leseren finne informasjon om beliggenhet, om anlegget er kontrollert, hvor mange kontroller det har vært og når anlegget første gang ble registrert.

Settefiskproduksjon er helt ukjent for folk flest. Vi valgte derfor å lage en video, filmet med drone ovenfra, som viser hvordan et anlegg fungerer i praksis; helt fra det rene ferskvannet blir sluset inn til anlegget, gjennom baljene med småfisk og til vannet slippes ut gjennom rør i fjorden som avløpsvann. Dronevideoen fikk en sentral plass inni den digitale artikkelen.

Vi laget også en video hvor DNs fotograf forteller kort om prosjektet og funnene, samtidig som det vises levende bilder fra det vi så under vann. Videoen fungerte som en oppsummering av hele saken og kunne leve sitt eget liv, uavhengig av dokumentarartikkelen. Vi laget også kortere videoer tilpasset sosiale medier. Grep vi tror var viktige for at saken skulle nå ut til flest mulig, også utover DNs faste lesere.

Etter hoveddokumentaren (*som ble publisert digitalt i DN 8. september 2023 og i papirutgaven DN Magasinet dagen etter*) har vi skrevet en rekke oppfølgingsartikler. Oppfølgingen har handlet om konsekvenser og reaksjoner, om ressurser i miljøforvaltningen, om tilstanden i Hardangerfjorden og diskusjoner i forskningsmiljøene. Og vår dekning vil fortsette inn i året som kommer.

6. Lakseoffentligheten

6.1 Fagfolkene

En ting som har overrasket oss, er hvor vanskelig det var å få fagfolk i forvaltningen til å snakke åpent om utslipp og miljøkontroll av oppdrettsnæringen.

Vi erfarte at det var enkelt å komme i kontakt med fagfolkene, de var behjelpelige med å dele opplysninger og kunnskap, og de ga uttrykk for at de var positive til den kartleggingen vi gjorde. Men mange ønsket å forbli anonyme kilder.

6.2 Forskerne

Gjennom hele prosjektet har det vært krevende å få forskere i tale om utslipp fra settefisk. Årsaken kan være at få har vært kjent med problematikken, at settefisk utgjør en mindre del av den totale oppdrettsnæringen, at det er gjennomført få målinger og forskningsprosjekter om settefisk eller at forskere opplever å møte motstand hvis de uttaler seg kritisk om næringen.

I leserinnlegg og sosiale medier har DN blitt kritisert av aktører i oppdrettsnæringen for å ikke ta kontakt med relevante forskere. Det er en kritikk vi ikke kjenner oss igjen i. Vi har tvert imot opplevd at forskningsinstitusjoner og forskere har sagt nei eller har måttet la seg overtale til å svare på spørsmål fra oss.

I boken «*Den nye fisken*» (2021) forteller forfatterne og journalistene Simen Sætre og Kjetil Østli om hvordan forskere opplever å være ute av det gode selskap, og at karrieren stopper opp, hvis de forsker kritisk eller stiller seg «i veien for lakseeventyret». Videre forteller Sætre og Østli også om journalister som sitter igjen med lignende opplevelser, etter å ha skrevet kritisk om oppdrettsnæringen. I boken beskriver forfatterne hvordan det i Norge har oppstått en egen *lakseoffentlighet*, med polariserte grupper og subtile føringer for hva som er akseptert å si og ikke si:

«Like prosesser, som hver for seg var uangripelige, gjorde det lettere for oss å forstå de forsiktige forskerne vi hadde ringt den gangen i 2016, da alt startet. Da hadde det hele vært merkelig, nå var det også for oss mer forståelig at man ikke ville kritisere oppdrett, «for ikke å ødelegge ferien». Vi forsto hva de hadde ment da de sa at «finner du noe negativt om laksen, må du være sterk», skriver de to journalistene.

Selv om mange muntlige kilder, både i forvaltningen og forskningsmiljøene, ikke ønsket å stå frem i offentligheten med sine historier og synspunkter, ble flere nyttige sparringspartnere som vi stadig vendte tilbake til med spørsmål og drodding gjennom hele prosjektet.

6.3 Sjømatnæringen

Sjømatnæringens største interesseorganisasjon, Sjømat Norge, og ledelsen der har vært svært kritisk til vår dekning av *Laksegriseriet*.

Dette har kommet til uttrykk gjennom deres egen omtale av DNs artikler, og tagging av DNs journalister, i sosiale medier. Kritikken har også blitt uttrykt i artikler og debattinnlegg som er publisert i DN.

«Tilsvaret skyves, historien fordreies, og faktiske data er det så som så om skal presenteres riktig. Målet er å få frem en historie som skaper forsider, klikk og deling. Så får sannhet og realiteter heller bli strekt og fordreid», skrev Sjømat Norges administrerende direktør, Geir Ove Ystmark, i innlegget «*Når strikken strekkes for flere klikk*», som ble publisert i DN 15. november 2023.

Vi lar funnene i dette prosjektet tale for seg.

7. Dette har vi avdekket:

- Avføring, slam og rester av fiskefôr strømmer ut av rør fra settefiskanlegg langs hele norskekysten.
- Ved flere eldre settefiskanlegg er det ikke rensekrav, der renner alt rett ut.
- Hvert tredje settefiskanlegg har ikke blitt kontrollert av forurensningsmyndighetene.
- 70 prosent av anleggene som er kontrollert, har kun blitt kontrollert én gang.
- Kun et fåtall av de anleggene som er kontrollert, følger forurensningsloven og egen utslippstillatelse: 89 prosent av kontrollene har avdekket brudd på utslippstillatelsen, lover eller forskrifter.
- I Vestland, Norges største oppdrettsfylke, er fagfolk bekymret for tilstanden i Hardangerfjorden.
- Regelverket og kravene til miljøovervåking og måling ved settefiskanlegg er ikke standardisert, slik det er for den sjøbaserte oppdrettsnæringen. Rensekravene varierer mellom fylkene.
- Settefisk har vært et lite prioritert område for miljøforvaltningen. Oppmerksomheten har vært på de store sjøanleggene, til tross for at mye av den fremtidige veksten i næringen er spådd å komme innen oppdrett på land.
- Det er uenighet i forskningsmiljøene om utslipp fra settefiskanlegg bare er lokal tilgrising, eller om det også påvirker miljøet i større områder.
- Det fantes ingen oversikt over alle aktive settefiskanlegg i Norge, hvilke tillatelser de har og om de er kontrollert av miljømyndighetene. Oversikten måttet vi lage selv.
- På landsbasis er det satt av kun 16.5 årsverk til saksbehandling av utslippstillatelser og tilsyn med hele den norske oppdrettsnæringen.
- Ansatte i forvaltningen bruker så mye tid på å behandle søknader og tillatelser, at de ikke får tid til å gjennomføre tilsyn.

8. Konsekvenser av avsløringen:

- Regjeringen og Miljødirektoratet har varslet en landsomfattende kontrollaksjon av settefisknæringen i 2024.
- Representanter fra sjømatnæringen er kalt inn til møte med klima- og miljøministeren og fiskeriministerens.
- Sosialistisk Venstrepartis nestleder Torgeir Knag Fylkesnes har varslet at avsløringene seiler opp som kandidat som kontrollsak i Stortinget. Miljøpartiet de Grønne har bedt Riksrevisjonen undersøke regjeringens ansvar og oppfølging av næringen. Fremskrittspartiet ba regjeringen ta umiddelbare grep med kontrollen i Miljødirektoratet. Venstre har foreslått å øke budsjettene for Statsforvalterne, og påpekte at brudd på utslippstillatelser er miljøkriminalitet.
- Utslipp fra settefiskanleggene er satt på dagsordenen. Det har gitt økt oppmerksomhet fra forvaltningen, forskningen og offentligheten på det som hittil har vært en blindsoner i norsk oppdrettsnæring. For 2024 bevilges det mer penger fra myndighetenes side til kontrollmålinger av utslipp i fjordene.
- Statsforvalteren i Norges største oppdrettsfylke Vestland har satt nye søknader om økt produksjon og utvidelse av oppdrettsanlegg i bero inntil de vet mer om tilstanden i Hardangerfjorden.
- Miljødirektoratet har bestilt en bred og historisk gjennomgang av alle måledata og prognoser for Hardangerfjorden. Direktoratet erkjenner at de kan for lite om konsekvensene.

9. Vedlegg

9.1 Hoveddokumentaren publisert på dn.no

Laksegriseriet

DN 8. september 2023

<https://www.dn.no/magasinet/dokumentar/oppdrettsnaring/oppdrettslaks/forensning/laksegriseriet/7-1-wm98prijlp>

Ikke tid til å sjekke alle (*undersak*)

DN 8. september 2023

<https://www.dn.no/magasinet/dokumentar/oppdrettsnaring/oppdrettslaks/forensning/ikke-tid-til-a-sjekke-alle/7-1-4fu5q5ktws>

9.2 Oppfølgere publisert på dn.no

– Det oser kontrollsak lang vei

DN 10. september 2023

<https://www.dn.no/politikk/oppdrettsnaring/torgeir-knag-fylkesnes/sv-topp-om-dns-settefiskavsloring-det-oser-kontrollsak-lang-vei/2-1-1512434>

– Nå må regjeringen våkne

DN 11. september 2023

<https://www.dn.no/politikk/miljoorganisasjoner-raser-etter-dn-avsloring-na-ma-regjeringen-vakne/2-1-1515862>

Vil ha Riksrevisjonen på banen etter DN-avsløring

DN 12. september 2023

<https://www.dn.no/politikk/settefisk/rasmus-hansson/miljopartiet-de-gronne/vil-ha-riksrevisjonen-pa-banen-etter-dn-avsloring/2-1-1515904>

Varsler landsomfattende aksjon mot laksenæringen etter DN-avsløring

DN 13. september 2023.

<https://www.dn.no/politikk/sjomat/oppdrett/miljodirektoratet/varsler-landsomfattende-aksjon-mot-lakseanlegg-etter-dn-avsloring/2-1-1516839>

DN Leder: Kontroll på overtid

DN 13. september 2023

<https://www.dn.no/leder/oppdrett/settefisk/settefiskanlegg/dn-mener-kontroll-pa-overtid/2-1-1517497>

Slår alarm om Hardangerfjorden

DN 15. september 2023

<https://www.dn.no/fiske/settefisk/settefiskanlegg/oppdrettsnaring/slar-alarm-om-hardangerfjorden-jeg-hadde-aldri-trodd-vi-skulle-finne-det-vi-ser-na/2-1-1518564>

Sjømat Norge etter lakseavsløringene: – Har etterlyst et enhetlig regelverk

DN 18. september 2023

<https://www.dn.no/fiske/settefisk/settefiskanlegg/oppdrettsnaring/sjomat-norge-etter-lakseavsloringene-har-etterlyst-et-enhetlig-regelverk/2-1-1519279>

Krever stans i oppdrettstillatelsene.

DN 19. september 2023

<https://www.dn.no/politikk/kraver-stans-i-oppdrettstillatelsene/2-1-1519072>

Debatt: Alt vi gjør i dag skal gjøres bedre enn i går

DN 21. september 2023

<https://www.dn.no/innlegg/havbruk/oppdrett/settefisk/alt-vi-gjor-i-dag-skal-gjores-bedre-enn-i-gar/2-1-1521830>

Vil ha mer måledata om Hardangerfjorden.

DN 22. september 2023

<https://www.dn.no/havbruk/lakseoppdrett/oppdrett/hardangerfjorden/vil-ha-mer-maledata-om-hardangerfjorden/2-1-1522517>

Debatt: DN's kunnskapsvegring

DN 25. september 2023

<https://www.dn.no/innlegg/oppdrett/settefisk/settefiskanlegg/dns-kunnskapsvegring/2-1-1523751>

16,5 årsverk skal kontrollere alle oppdrettsanlegg i Norge.

DN 9. november 2023

https://www.dn.no/politikk/165-arsverk-skal-kontrollere-alle-oppdrettsanlegg-i-norge/2-1-1543017?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_content=oppsummert&utm_campaign=2023-11-09&deliveryName=DM416849

Vannforsker om målinger fra Hardangerfjorden: – Første gang vi er nede på dette nivået.

DN 13. november 2023

<https://www.dn.no/havbruk/oppdrettsnaring/havbruk/miljodirektoratet/vannforsker-om-malinger-fra-hardangerfjorden-forste-gang-vi-er-nede-pa-dette-nivaet/2-1-1552029>

Debatt: Når strikken strekkes for flere klikk

DN 15. november 2023

<https://www.dn.no/innlegg/settefisk/settefiskanlegg/miljo/nar-strikken-strekkes-for-flere-klikk/2-1-1555272>

Statsforvalterne har ansvar for å 1700 oppdrettslokalteter: – Men de har ikke noe behov for å føre tilsyn med det, mener Sjømat Norge.

DN 20. november 2023

<https://www.dn.no/havbruk/statsforvalterne-har-ansvar-for-1700-oppdrettslokalteter-men-de-har-ikke-noe-behov-for-a-fore-tilsyn-med-det-mener-sjomat-norge/2-1-1556977>

Settefiskoppdretterne får nesten alltid beskjed før miljømyndighetene kommer på døren

DN 3. desember 2023

<https://www.dn.no/miljo/settefiskanlegg/oppdrettsnaring/settefiskoppdretterne-far-nesten-alltid-beskjed-for-miljomyndighetene-kommer-pa-doren/2-1-1544916>

Kuttet i miljøovervåking like før rapport om Hardangerfjorden

DN 17. desember 2023

<https://www.dn.no/havbruk/oppdrettsnaring/niva/norsk-institutt-for-vannforskning/kuttet-i-miljoovervakning-like-for-rapport-om-hardangerfjorden/2-1-1565074>

9.3 Lenke til video som oppsummerer saken

DNs fotograf har dykket for å dokumentere utslippene innerst i norske fjorder

(Direktelink. Videoen ligger også lenket i nyhetsartikler)

<https://cdn.jwplayer.com/previews/n4y456zr-klI28Pq5>

9.4 PDF av dokumentaren i DN Magasinet (papirutgaven)

Se under.

DN lørdag

Sindre Finnes

Erna Solberg

Gjorde minst 74 aksjehandler mens kona var statsminister

Nå ber Erna Solberg mannen offentliggjøre aksjehandlene.

NYHETER → SIDE 8-9

Bruktbilene som selger
Her er de mest populære modellene.

NYHETER → SIDE 18-19

Slik ser det ut **under overflaten** i norske fjorder:

Her går oppdretts-avfallet rett i sjøen

Det norske lakseeventyret starter innerst i fjordene. Her begynner også problemene. → magasinet S.24-38

Har pumpet ut fiskefôr, avføring og slam i snart 60 år

UKE 36
NR. 208
ÅRG. 134

LØSSALG
KR. 99,-

BLI ABONNENT
DN.NO/ABO

LØRDAG

09
09
23

DagensNæringsliv

↓
Dollar
10,66
-6 øre

↓
Euro
11,42
-4 øre

↓
Pund
13,31
-6 øre

↓
100 SEK
96,03
-7 øre

↑
Oslo Børs
1266,34
0,33 %

↑
Oljepris
90,81
1,09 kr

DNInvestor
Oppdatert børsinfo
på dn.no/investor

Økokrim har nye opplysninger i Borten Moe-saken → S.5 Nytt storkjøp i event → S.14

7 026780 000026

Foto: Aleksander Nordahl

› En villsei, som beiter ved
avløpsrøret til anlegget i
Øyerhamn i Hardanger, har
magesekken full av fiskefôr.

TEKST ALEKSANDER NORDAHL, LINE DUGSTAD, OLA MAGNUSSEN RYDJE OG JONAS BLICH BAKKEN

FOTO ALEKSANDER NORDAHL

LAKSEGR

**Innerst i fjordene starter det norske lakse-
eventyret. Under overflaten spyles det ut en
cocktail av avføring, slam og rester av fiskefôr.**

Oslo/Vestland/Møre og Romsdal/Trøndelag/Nordland/Troms og Finnmark

RISERIET

● – Du må ikke dykke her.

En mann kommer bort til vannkanten og roper ut til DN's fotograf som dykker, innerst i en fjordarm et sted på Nordvestlandet.

– Hvorfor ikke?

– Fordi det er farlig, sier mannen.

Han slår ut med armene og forsvinner.

Spiser av avløpsrør. Noen hundre kilometer lenger sør kaster fjellene skygger over den mørke Hardangerfjorden. Sola står høyt på himmelen og den fredede løvskogen på Varaldsøy suger til seg varmen. Her vokser arter som ellers er sjeldne å finne på Vestlandet. Ikke et menneske er å se. En svak dur fra en traktor bryter stillheten, der inne blant de frodige trærne. Øya, ved innseilingen til fjorden, har snaut 200 innbyggere. På land. Men under overflaten er det stinn brakke.

På tolv meters dyp ligger avløpsrøret. Havbunnen rundt er mudrete, ut strømmer vann med uklar sikt. Ved rørmunningen står flere tusen villfisk og beiter. Med taktfaste halebevegelser holder fisken seg på stedet hvil. Her kommer næringen rett ut.

Harpunen tas frem, vi skyter og treffer én av dem. Ett trykk med hendene over buken på den ville seien og pellets – fiskefôr – tyter ut av gapet. Vannet fylles av lysebrune biter med fôr når vi skjærer over magesekken. Fiskeleveren har et svakt skjær av lysegrønt.

Uten rensing blir vannet sluppet ut fra anlegget på land. Slik har det stått og pumpet ut slam, fiskefôr og avføring i snart 60 år.

Og anlegget i Hardanger er ikke alene om å gjøre det.

Lakseeventyret. Spredt langs hele kysten ligger rundt 230 settefiskanlegg som forsyner den norske oppdrettsnæringen med hovedingrediensen: smolt. Den lille fisken er starten på næringen, som i fjor solgte laks og ørret for godt over 100 milliarder kroner. Aldri har Norge solgt mer oppdrettsfisk, viser nye tall fra Fiskeridirektoratet.

Størrelsen på settefiskanleggene varierer. Fra de minste – som i Øyerhamn – som produserer rundt 2,5 millioner småfisk i året, til de største med en produksjon på inntil 20 millioner. På det meste kan et anlegg produsere rundt 6000 tonn fisk, avhengig av størrelsen på smolten.

Når fisken er ferdig produsert i ferskvannsanleggene på land, fraktes den med brønnbåter ut til merdene som er nedsenket i fjorden og sjøen, der den legger på seg flere kilo og blir til slakteklar laks og ørret. I Norge ble det i fjor solgt settefisk til oppdrettsanleggene for 8,2 milliarder kroner, ifølge Fiskeridirektoratet.

DN har kartlagt tilsynsrapporter fra settefiskanleggene de siste 20 årene. Utstyrt med undervannskamera har DN's fotograf også dykket utenfor flere anlegg for å dokumentere bunnforholdene. Hvordan kan det ha seg at fôr, slam og fiskeavføring kan renne rett ut i Norges største naturperler i årevis, uten å bli stanset? Og hvordan ser det ut i strandsonen, der fiskeproduksjonen foregår?

– Det dere har vist meg, er leveområder der de fleste artene er borte, sier professor Geir Johnsen i marinbiologi ved NTNU.

Felles for settefiskanleggene er den naturskjønne beliggenheten. Laksen trenger ferskvann for å yngle, klekke og vokse. Først når fisken er stor nok kan den trives i saltre sjø. Tilgangen til rennende, friskt ferskvann er derfor helt avgjørende for hvor anleggene blir plassert:

Ved foten av nasjonalparker, innerst i fjordarmer, i trange våger, der vassdrag møter havet.

Turistfelle. Lite aner de utenlandske turistene om bord i bussene, som hvert år bukter seg langs svingete veier ut til rorbuparadiset Nusfjord i Lofoten, om hvordan det ser ut under vannskorpen de passerer.

Rundt en kilometer innenfor den idylliske turistperlen ligger Nordlaks' settefiskanlegg. Her har eierne

tillatelse til å bruke 150 tonn fiskefôr til smoltproduksjonen hvert år. Nå vil de produsere enda mer og har søkt om å få bruke 1700 tonn fôr.

På kaia i fiskeværet står tilreisende og kaster ut snøret.

På vei opp til landemerket Slogen i Sunnmørsalpene titter fotturistene ned på Norangsfjorden, der kongelige og keiserlige i sin tid kom seilende inn for å fylle lungene med frisk luft, samle krefter og bo godt på ærverdige Hotel Union Øye. De stupbratte fjellsidene rammer inn fjorden, som også huser Urke Fiskeoppdrett.

I åtte år trodde miljømyndighetene at settefiskanlegget hadde installert renseanlegg med filter, slik utslippstillatelsen sa at det skulle ha. Men først i 2018 ble det oppdaget at vannet som kom ut fra anlegget var urensset. Eierne begrunnet det med at renseanlegget de hadde bestilt og fått levert var utdatert og ubrukelig.

Et dykk utenfor anlegget i Urke viser sort steinbunn dekket av hvitt belegg. Det vokser lite annet. Noen hundre meter bortenfor står en enslig sjønellik opp.

– Det er typisk ved høy organisk belastning, sier NTNU-professor Geir Johnsen etter å ha sett bilder fra fjordbunnen.

– Man får dette belegget når det er for lite oksygen grunnet bakterielle nedbrytning av organisk materiale.

Uten kontroll. En kartlegging av tilsynsrapporter de siste 20 årene viser at utslipp fra mange av settefiskanleggene i Norge ikke er kontrollert.

Det er Statsforvalteren, tidligere Fylkesmannen, som har delegert tilsynsmyndighet fra Miljødepartementet og skal kontrollere anleggene.

Eierne av anleggene har søkt Statsforvalteren om å slippe ut avløpsvann. Utslippstillatelsene angir hva som kan slippes ut, hvor mye og hvordan det skal renses. Hvis det i det hele tatt skal renses.

Deretter er det opp til Statsforvalteren å føre tilsyn med at virksomhetene følger både sin egen utslippstillatelse og norsk forurensningslov.

Men hvert tredje settefiskanlegg er ikke blitt kontrollert, viser kartleggingen DN har gjort. Og 70 prosent av de som er kontrollert, er kun blitt kontrollert én gang.

Ett av anleggene som ikke har hatt besøk, er Silver Seed i Mølnarodden utenfor Lofoten. I 2016 ble likevel anlegget politianmeldt etter at fylkesmannen oppdaget i dokumenter at anlegget i flere år hadde brukt betydelig større mengde fiskefôr enn det som var godkjent i utslippstillatelsen. Ifølge Fylkesmannen var det særlig alvorlig at overføringen hadde pågått i så lang tid. Utenfor anlegget flyter det brune biter like under vannoverflaten, viser DN's undersøkelser på stedet.

Ifølge daglig leder Line Ellingsen er politianmeldelsen henlagt og Silver Seed har bygget nytt anlegg.

Heller ikke anlegget til Astafjord Smolt i Gratangen i Troms og Finnmark har hatt besøk.

– Er det ikke litt merkelig at de ikke har kommet?

– Nei, egentlig ikke, de har sikkert nok å stri med, sier daglig leder Dagfinn Eidissen.

– Vi hadde dialog med miljøvernavdelingen i fylket som ville komme på besøk, men så kom pandemien og vi hørte ikke noe mer.

Men at et anlegg er kontrollert, betyr ikke nødvendigvis at alt står bra til.

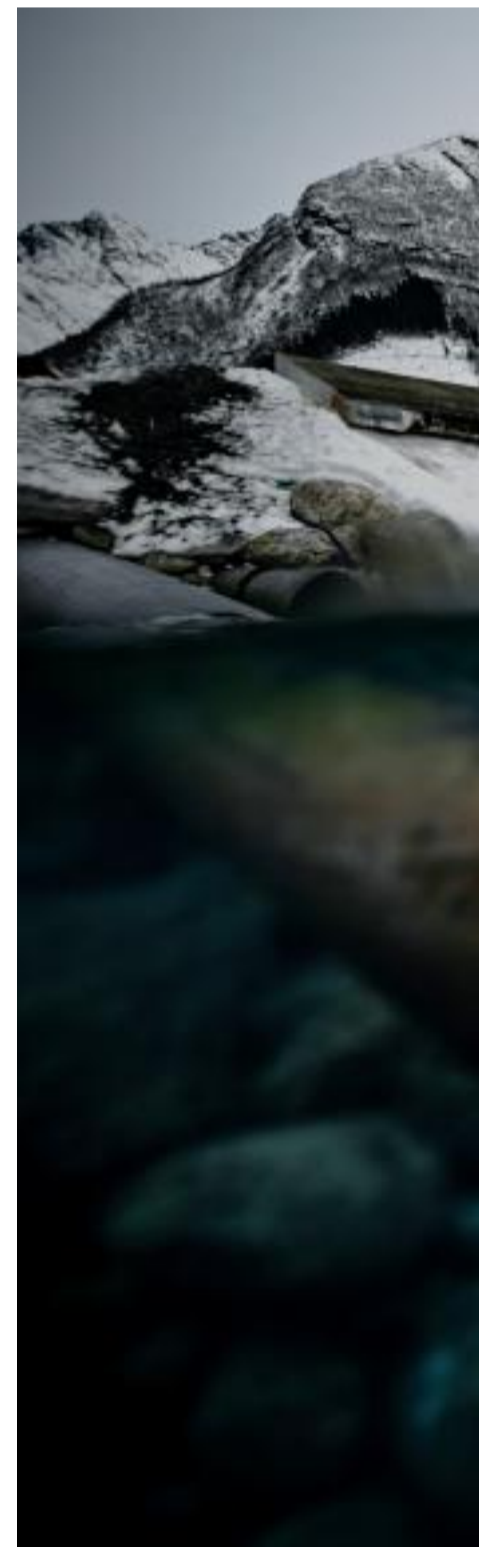
Ifølge tilsynsrapportene er lovbruddene mange.

Feil og mangler. «Bedriften produserer mer settefisk enn tillatt». «Virksomheten har ikke overholdt utslippstillatelsen». «Utslippspunktet fra avløpet samsvarer ikke med søknad».

Kun et fåtall av settefiskanleggene som er kontrollert følger forurensningsloven og sin egen utslippstillatelse, viser DN's undersøkelser. →

Det dere har vist meg, er leveområder der de fleste artene er borte

GEIR JOHNSEN — marinbiolog ved NTNU

→ DNS team skyter flere av fiskene i seistimen i Øyerhamn.

↓ Avløpsrørene i Urke ender på rundt ti meters dyp. Slogen og Sunnmørsalpene troner i bakgrunnen.

Noen dager var det så mye slam og skum i vannet at jeg måtte ta med barnebarna til stranden i Jondal isteden

MARNA ROER — nabo til settefiskanlegg i Herand i Ullensvang

↓ Naboer til Mowis anlegg i bygda Herand i Ullensvang fortviler. Fra venstre: Marna Roer, mannen Arjen Stolk, Stig Otto Mjelde og svigersønnen hans, Stewart Barry. Flankert av nærmeste nabo til anlegget, Lars-Kjetil Holdhus.

→ «Manglende renseanlegg». «Mangler rutine for behandling av slam». «Bedriften har renseanlegg kun i deler av anlegget». «Virksomhetens internkontroll i forhold til ytre miljø er mangelfull».

89 prosent av kontrollene har avdekket avvik, går det frem av tilsynsrapportene som DN har gjennomgått.

Avvik betyr brudd på vilkår i utslippstillatelsen og manglende etterlevelse av lover og forskrifter, som forurensningsloven, avfallsforskriften og internkontrollforskriften.

På 190 kontroller, der rapportene er offentlig tilgjengelige, ble det funnet 535 avvik. Det gir nesten tre avvik i snitt på hvert tilsyn.

Driftsleder og varaordfører. – I fjor kunne vi ikke bade her.

Marna Roer peker ut på den lille stranden. Det ser ut som Sørlandet, men er midt i Hardanger ved foten av nasjonalparken og Folgefonna. I sentrum av bygda Herand i Ullensvang, mellom brygger og naust, samles voksen og barn på de varmeste sommerdagene.

– Noen dager var det så mye slam og skum i vannet at jeg måtte ta med barnebarna til stranden i Jondal isteden, sier Roer og nikker sørover.

Hun er nabo til settefiskanlegget. Mowi, som eier anlegget, har søkt om å doble produksjonen av fisk. De nye lokalene vil bli tre ganger så store som dagens.

Flere av naboene protesterer mot planene som de mener vil ødelegge turistnæringen og forsøple fjorden.

– For hvem er det som vil komme hit om sommeren hvis vi får et gigantisk settefiskanlegg midt i strandsonen?

Marna Roer og mannen driver selv et pensjonat og er nabo til anlegget. Ved siden av dem holder Stig Otto Mjelde til. Den tidligere Pareto-megleren driver skisenteret på Folgefonna, med Trond Mohn og Øystein Stray Spetalen som medeiere, og leier ut rom i Herand til alpinlandslag og andre som vil trene på snø om sommeren. Å kombinere ski på breen med bading og sommerliv ved Hardangerfjorden er en av de største attraksjonene i bygda.

Han mener kommunen prioriterer feil når den satser på settefiskanlegget istedenfor å ta vare på turistnæringen som sysselsetter flere i Herand.

– Det eneste vi får høre er dette argumentet med at det vil skape arbeidsplasser, sier Mjelde.

– Men det spiller vel ingen rolle at det står «Mowi» nede i hjørnet på lønsslippen hvis den totale verdiskapingen i bygda er negativ?

Om det blir gitt klarsignal for et nytt stort anlegg, er ennå ikke bestemt. Men naboene frykter at kommunedelen lukker ørene for protester. De finner få som taler deres sak. I 2017 slo Jondal kommune fast at det ikke var nødvendig med en konsekvensutredning av planene som åpner for å utvide produksjonsanlegget.

Beslutningen er gjengitt i et referat fra et oppstartsmøte med tre deltagere til stede:

→ Daværende teknisk sjef i kommunen, som før han fikk stillingen var eier og den som i sin tid etablerte settefiskanlegget i bygda.

→ Daværende driftsleder ved anlegget, som i dag er varaordfører.

→ Og kommunens tidligere tekniske sjef, som da var ansatt hos eieren av anlegget.

– Har dere hatt habilitetsspørsmålet på agendaen?
– Nei, ikke som jeg vet, sier Wermund Vetthus, sjef for plan og samfunnsutvikling i Ullensvang kommune som Jondal nå er slått sammen med.

– Varaordfører har ikke sittet i utvalget som har behandlet plansaken, vi er bevisst på å holde rollene skilt. Når det gjelder de som tidligere var teknisk sjef, så sluttet de før den siste runden med planarbeidet begynte, fortsetter Vetthus.

Kontrolløren. – Du skal ikke finne hele pellets utenfor et settefiskanlegg med rensekrav.

Helt siden biolog Tom N. Pedersen fra Bergen skrev en særoppgave om oppdrett på 1970-tallet, har han jobbet med fisk og akvakultur. De siste 12 årene med ansvar for tilsyn, kontroll og konsesjoner hos Statsforvalteren i Vestland, fylket med landet største oppdrettsnæring. Få kjenner settefisk-Norge bedre.

– Hva er det vi ser at kommer ut av rørene fra flere av settefiskanleggene?

– Fiskeskitt. Urin og bæs. I tillegg til matrester, sier Pedersen.

– To tredjedeler er oppløste næringssalter, en tredjedel er organiske partikler. Og av den igjen er to tredjedeler av partiklene så små at de ikke fanges opp.

Pedersen har lenge forsøkt å jobbe frem en standard for å beregne størrelsen på utslipp. I motsetning til sjøbasert oppdrett finnes det ingen felles metode for å måle og overvåke utslipp fra landbasert produksjon. Derfor varierer også rensekravene og ordlyden i utslippstillatelsene.

Men ved flere av de eldre anleggene er det ingen rensekrav overhodet. Der renner alt rett ut.

– **Kveles.** En døende fjord lukter av gjødselgassen hydrogensulfid. Gassen oppstår når bakterier i vannet og på havbunnen spiser organisk materiale. I oppdrettsnæringens tilfelle: Fiskeavføring og laksepellets. I prosessen har de mange små bakteriene et enormt oksygenforbruk. Iblant så mye at det blir lite igjen til alt annet som vil leve der.

– Det er mange steder fisk ikke kan være lenge, sier professor Geir Johnsen.

– Fordi den rett og slett kveles av for lite oksygeninnhold i vannet.

Marinbiologen har kartlagt flere millioner kvadratmeter med norsk havbunn og blir urolig for det han ser. Havet rammes av en rekke menneskeskapte

katastrofer på samme tid. Oppvarming, forsuring, forsøpling og overfiske:

– Det er et kappløp nå. Vi har et par tiår på å gjøre det rette, ellers har vi ikke noe igjen å forvalte. Da er det dødt. Det går så fort. Jeg skal ikke rope at det er katastrofe ved hver anledning, men vi har dårlig tid, altså.

Blant Norges mange havforskere er Johnsen å anse som en storfisk. Forskningscenteret han er en sentral del av ved NTNU er belønnet med tittelen «fremragende» av Forskningsrådet, med et budsjett på drøyt 1,3 milliarder kroner siden 2013.

Professoren er ikke i tvil om at utslippene fra settefiskanleggene som DN har kartlagt rammer livet i fjordene.

– Det er ikke sånn leveområdene skal se ut for å ha den funksjonen naturen har gitt. Det er sterkt farget av menneskelig aktivitet.

– Er dette lokal forurensning eller kan det føre til større skade på fjorden som helhet?

– For 30 år siden ville jeg sagt at disse utslippene er lokale, men nå er tettheten av anlegg langs kysten stor, sier Johnsen.

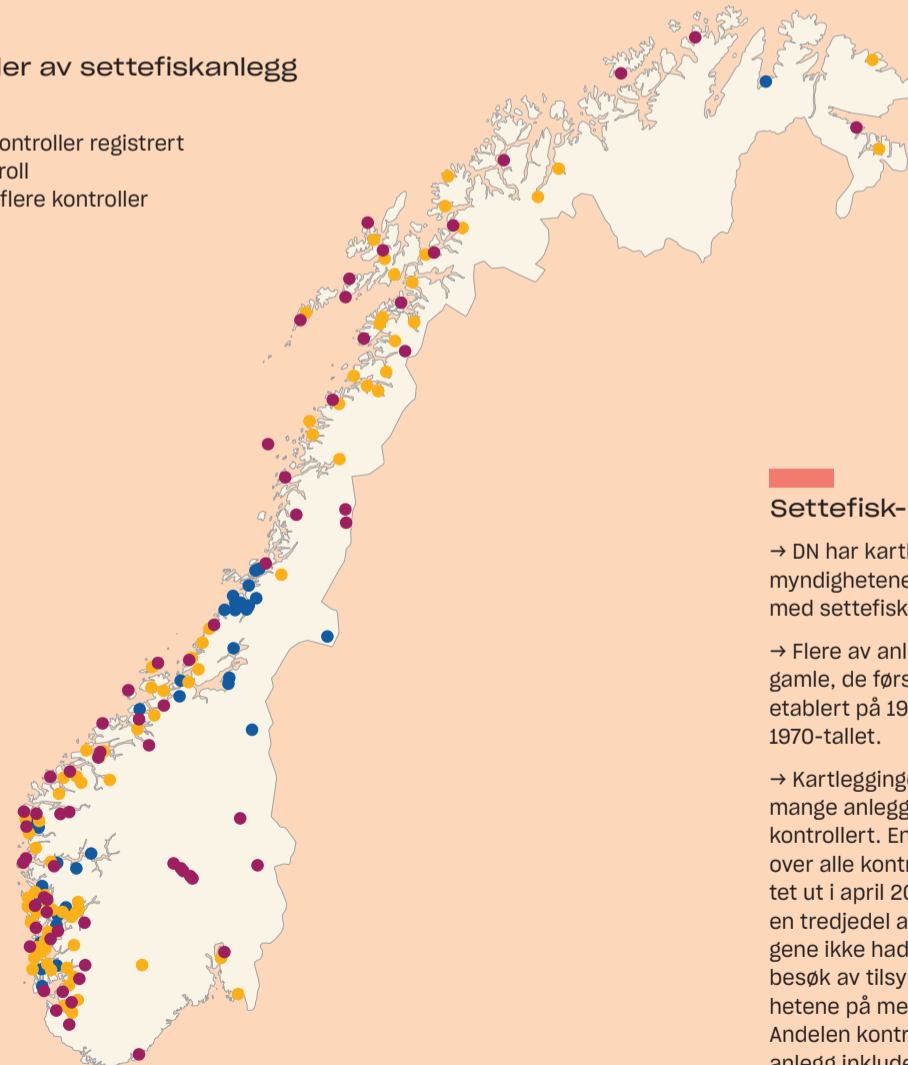
– Det er ikke punktutslipp lenger. All denne gørra er verst lokalt, men den blir transportert langt unna. I sum blir det en regional, og ganske stor, miljøbelastning. Større områder blir påvirket av dette.

Norske fjorder er sensitive. Fravær av kraftig strøm fører til raskere opphoping av sedimenter. Førspillet blir liggende og det som før var havbunn med →

Kontroller av settefiskanlegg

- Ingen kontroller registrert
- Én kontroll
- To eller flere kontroller

↑ Kartet viser anlegg som ifølge Miljødirektoratets lister er aktive, og som er registrert for mer enn fem år siden.

Settefisk-kontrollen

→ DN har kartlagt miljømyndighetenes tilsyn med settefiskanlegg.

→ Flere av anleggene er gamle, de første ble etablert på 1960- og 1970-tallet.

→ Kartleggingen viser at mange anlegg ikke er kontrollert. En oversikt over alle kontroller hentet ut i april 2023 viser at en tredjedel av anleggene ikke hadde hatt besøk av tilsynsmyndighetene på mer enn 20 år. Andelen kontrollerte anlegg inkluderer ikke nyere anlegg (registrert de siste fem årene) eller anlegg som ifølge Statsforvalterne ennå ikke har kommet i drift. Utrekningen er dermed basert på 190 anlegg.

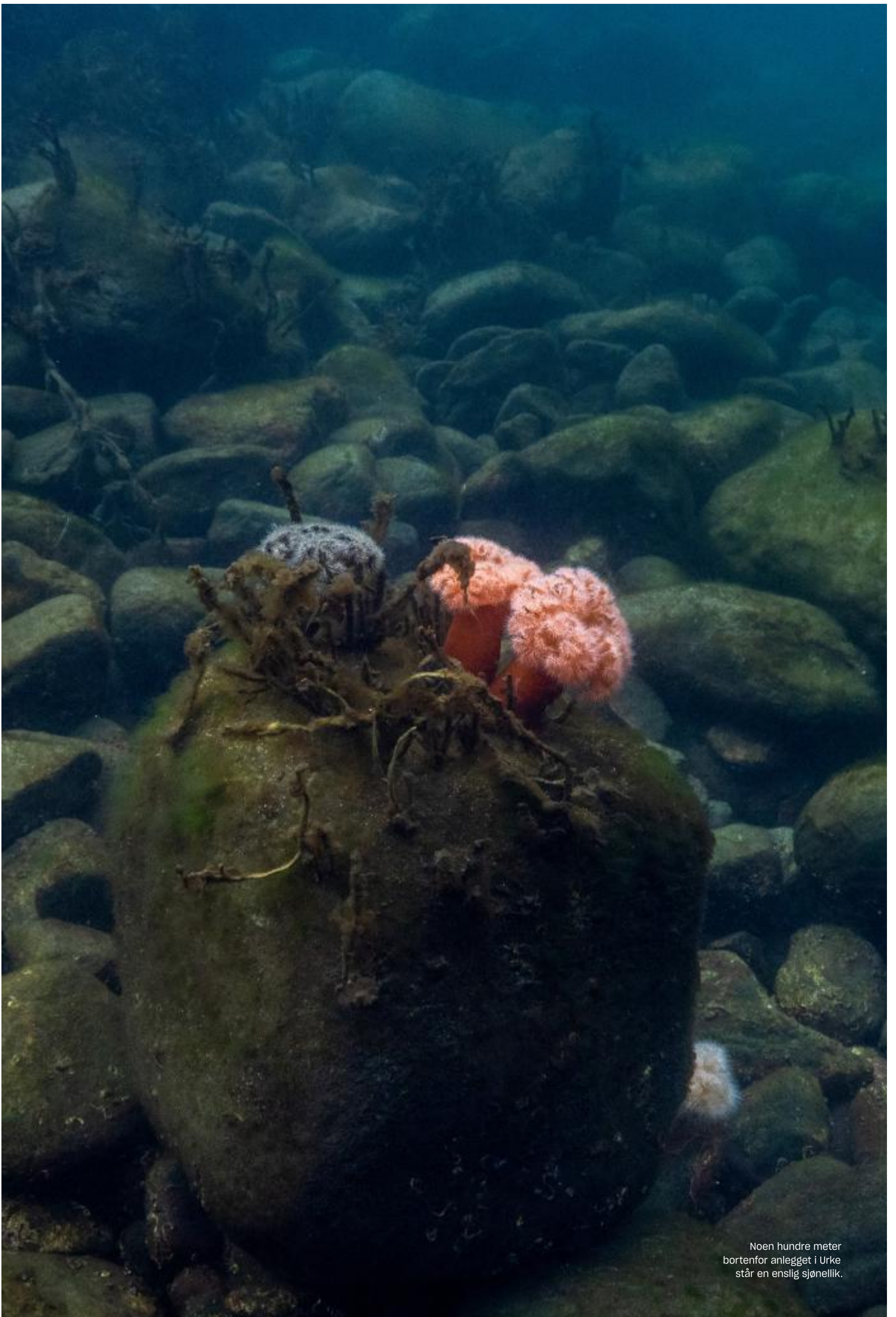
→ Kontroller fra før 2001 er ikke samlet elektronisk og DNS kartlegging strekker seg derfor ikke lenger tilbake i tid. Det er uvisst om de ikke-kontrollerte anleggene har hatt besøk av kontrollører før digitalisering av tilsynsrapporter startet i 2001.

→ DNS gjennomgåelse av tilsynsrapportene viser at ni av ti kontroller har avdekket brudd på anleggets utslippstillatelse, lover eller forskrifter.

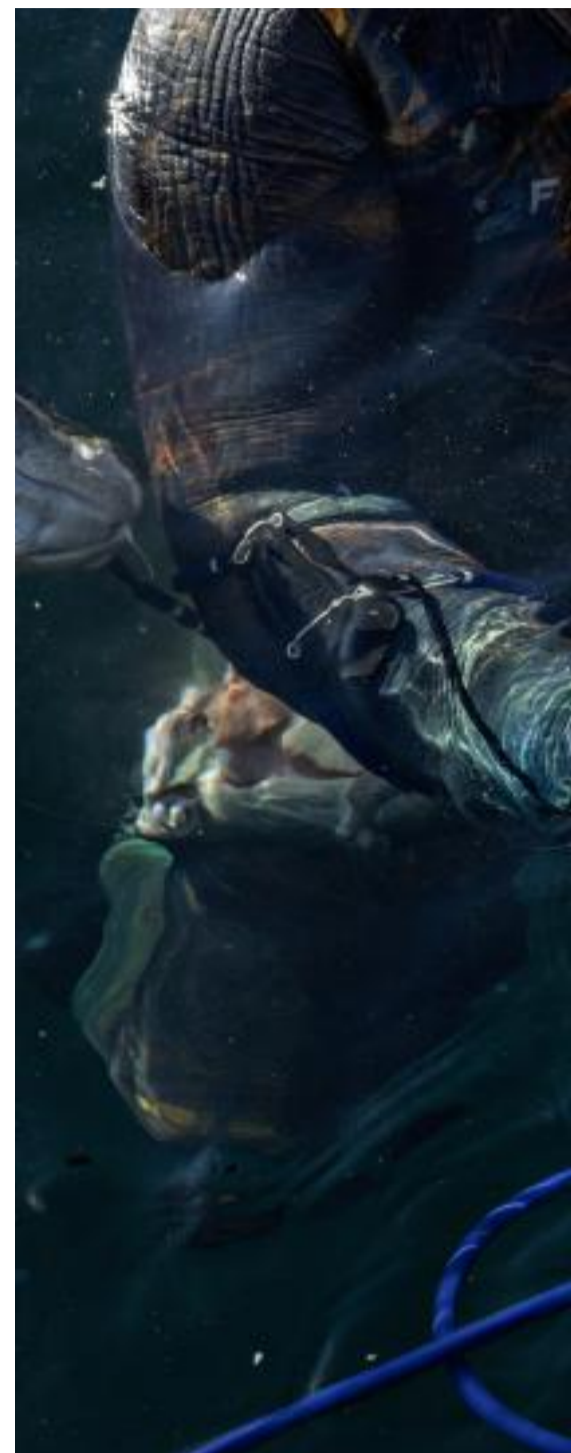
→ Hvordan tilstanden er for den tredjedelen av anleggene som ikke er kontrollert siden begynnelsen av 2000-tallet, har ikke DN oversikt over.

Villfisk stimer rundt
avløpsrøret fra anlegget
i Vikbukta i Trøndelag.

Noen hundre meter
bortenfor anlegget i Urke
står en enslig sjønellik.

→ småsteiner og sand blir til bløtbunn under mange utslippspunkter. Slik kan hele leveområder bli ødelagt, forteller forskeren:

– Det er klart at organismene ikke er tilpasset til det. Konsekvensene er at vi får lavere biomasse av bunndyr og fisk. Vi mister artsmangfold. Vannkvaliteten blir dårlig, særlig fordi man får lav oksygenkonsentrasjon.

– **Uappetittlig.** Forsker Vivian Husa bruker store deler av året ute på tokt for Havforskningsinstituttet og følger utviklingen i havets helse tett. Fremdeles er hun mer bekymret for de største oppdrettsmerdene enn for settefiskanleggene:

– Den lokale miljøbelastningen fra settefiskanlegg og laksemerder varierer. Særlig problematisk er gjødsling av områder innerst i fjorder der det er lite utskiftning av vannet. I åpne kystområder vasker havstrømmene bunnen ren for avfall, til tross for høy intensitet i produksjonen, sier Husa, før hun legger til:

– Men klart, slipper du ut avfall fra 100.000 tonn fisk i et landbasert anlegg, så kan du påvirke en hel fjord.

Det karrige bunnlandskapet ved flere av anleggene hvor DNS team har dykket, er dekket av grønnalger.

Professor Geir Johnsen mener områdene normalt burde vært full av tang og tareskog. På bildene fra

↑ Grønnalger preger moloen i Vikbukta i Trøndelag.

↑ Vanligvis er fiskeleveren lys rosa. Til høyre på bildet er grønn lever fra en villfisk som DNS team fanget ved avløpsrørene i Øyerhamn.

FOTO: NTNU

Sei med grønn lever er ikke noe jeg ville spist, for å si det sann

GEIR JOHNSEN — marinbiolog ved NTNU

Vikbukta i Trøndelag, som ligger ut mot havet, savner professoren både røde, grønne og brune makroalger.

Foran avløpsrørene stimer fisken seg sammen. Der spiser den både pellets og avføring fra settefiskanleggene. Det kan gjøre at den sprekkeferdige seien flaker seg, forteller Husa.

– Mange synes det er uappetittlig, sier forskeren.

Den grønne fiskeleveren på DN's bilder bekymrer Johnsen:

– Den bør være rosa og fin. Den grønne er ikke et godt tegn. Leveren er et avgiftningsorgan og svikter ved stor belastning, sier marinbiologen.

– Sei med grønn lever er ikke noe jeg ville spist, for å si det sånn.

– **Se folk i øynene.** DN har vært i kontakt med eiere av en rekke settefiskanlegg, både med og uten rensing, og anlegg som aldri er kontrollert.

Som Silver Seed i Lofoten, som ble politianmeldt. Daglig leder Line Ellingsen sier at de renser avløpsvannet i det nye anlegget, og at tillatelsen definerer hvor mye fôr de kan bruke. Bunnforholdene utenfor anlegget blir kontrollert og rapportene forteller dem at tilstanden er god, skriver hun i en epost.

– For meg er det vanskelig å si hva dette er, og det kan komme fra andre kilder enn Silver Seed, skriver Ellingsen om videoen DN har tatt utenfor anlegget, som viser brune rester i vannet.

Mowi er et av verdens største oppdrettsselskaper og eier anlegget i Vikbukta i Trøndelag, hvor bildene viser mye grønnalger, og i bygda Herand og i Øyerhamn i Hardangerfjorden, hvor det i dag ikke er noen rensekrav.

Ifølge Mowi skal de begynne å rense i Vikbukta.

– Det er riktig at siste overvåkinger har avdekket noe negativ påvirkning, mest sannsynlig som følge av at strømmen i området har endret seg etter at kommunen bygget vei og molo i området, skriver kommunikasjonsdirektør Ola Helge Hjetland i en epost til DN.

– Vi skal derfor nå rense avløp og endre utslippspunktet her.

Også i Herand, hvor naboer reagerer på skum og slam, gjøres det tiltak, ifølge Hjetland:

– Det stemmer at det har vært noe misfarging av tang rett utenfor anlegget. Dette har vi gjort tiltak for å endre. Her kommer også kloakken fra deler av bygda ut, så det er fremdeles usikkert hva som er årsaken til denne misfargingen, men vi har likevel gjort tiltak for å redusere vår eventuelle påvirkning.

Settefiskanlegget i Øyerhamn er at av Norges eldste. Her har avløpet aldri vært renset siden 60-tallet.

– Vi forholder oss til det til enhver tid gjeldende regelverk, og for Øyerhamn sin del er det fra offentlige myndigheter ikke krav til rensing i dag, skriver Hjetland.

– En uavhengig tredjepart har utført undersøkelser i 2012, 2017 og 2022. Ingen av disse målingene tyder på at driften ved anlegget har hatt negativ påvirkning på miljøet.

– De enorme vannmassene og de gode strømforholdene i de norske fjordene gjør at biologisk materiale fra villfisk, landbruk og havbruk blir tynnet ut og brutt ned på en naturlig og hurtig måte, skriver Hjetland.

Anlegget i Urke i Norangsfjorden, som sto urensert i åtte år før Statsforvalteren oppdaget det, skiftet eier for to år siden. Ifølge produksjonssjef Lars Jørgen Ulvan i Måsøval var rensing på plass og saken avsluttet da de overtok.

– Vi overholder de krav som ligger i vår utslippstillatelse og overvåker utslippene i henhold til den, skriver han i en epost.

– Det er allikevel en kjensgjerning at det i 2010 ikke var like god teknologi for oppsamling og håndtering av fiskeslam som det finnes i dag og dette er trolig en av forklaringene på at det tok tid å få på plass en tilfredsstillende løsning.

Det hvite belegget på havbunnen kjenner han ikke til:

– Vi er overrasket over at våre utslipp skal ha ført til bunnforhold som du beskriver og ved en punktundersøkelse fra 2018 ble bunnforholdene beskrevet som at de var lite påvirket av driftens utslipp. →

En fridykker skremmer bort seistimen som beiter på avløpsrørene til settefiskanlegget i Urke i Norangsfjorden. Bildet ble tatt i januar 2021.

FOTO: PER THRANA

↑ Kjersti Bjørnstad.

FOTO: PAUL S. AMUNDSEN

↑ Tom N. Pedersen.

→ Anlegget ved rorbuparadiset Nusfjord i Lofoten har heller ikke rensekraft. Det endrer seg hvis søknaden om å utvide blir godkjent. Avløpet skal da også flyttes lenger ut i Vestfjorden.

– Vi vet at hvis vi får utvide anlegget så kommer det rensekraft, og det har vi ingenting imot, sier administrerende direktør i Nordlaks, Øivind Skjevling.

– Vi skal kunne se folk i øynene på butikken og ta vare på omdømmet, derfor overvåker vi og måler i vannet hvert annet år.

– Anlegget ligger veldig nær et populært turistområde?

– Absolutt, sier Skjevling.

– Og derfor skal det se ordentlig ut, vi ønsker ikke en maskinpark. Hvis vi får bygge nytt anlegg skal det bygges mer skjermet slik at ikke turister forviller seg inn på måfå.

Vill vekst. En femdobling av lakseproduksjonen i Norge innen 2050. Det var ambisjonen da Solberg-regjeringen sommeren for to år siden lanserte sin havbruksstrategi før valgkampen.

Høyre-leder Erna Solberg kaller laksen «Norges Ikea» og sammenligner næringen med svenskens salg av billige, trendy møbler til folk flest.

Får interesseorganisasjonen Sjømat Norge det som den vil, skal norsk verdiskaping relatert til havbruk doubles innen 2030.

– Det er et realistisk mål, uttalte statsminister Jonas Gahr Støre under valgkampen i 2021.

Settefiskanleggene øker ikke i antall, men blir stadig større. De store oppdrettsselskapene kjøper mindre aktører. Og DN's kartlegging viser at flere har inne søknader om å utvide.

I Tjuin i Trøndelag er Salmar i gang med å bygge verdens største settefiskanlegg som skal kunne produsere 50 millioner smolt.

Oppdrettsfisk er i dag Norges nest største eksportvare, etter olje og gass. Og for mange av landets kystkommuner er næringen en avgjørende inntektskilde.

Hvert år deler det statlige Havbruksfondet ut store summer til kommunene. Inntektene til fondet stammer fra oppdrettsselskaper som betaler avgifter og kjøper produksjonstillatelser fra staten på auksjon. Pengene fordeles etter hvor mye kommunene har lagt til rette for næringen.

Ved forrige utbetaling fordelte fondet over tre milliarder kroner til norske kystkommuner.

Ikke rart det kan bli vanskelig å si nei.

Paradokset. I praksis står kommunene igjen med to valg, sier seniorrådgiver Tom N. Pedersen hos Statsforvalteren i Vestland:

– Næringsaktivitet eller miljøet.

De ansatte hos Statsforvalteren gir selskapene utslippstillatelser, og råd til kommunene som lager planer for oppdrettsnæringen. Samtidig fører de tilsyn. Det er gass og brems på samme tid, og den store turnoveren blant ansatte kan tyde på at presset er for stort, ifølge Pedersen:

– Det er et stort press fra både politiske myndigheter og næringen. Alle kommunene sier «ja, vi skal ha mer akvakultur».

– Men så er det vår oppgave i forvaltningen å ta hensyn til innbyggerne og forurensningen.

Miljømyndighetene har fokusert på sjøanleggene siden de har mye større utslipp, forteller han. Men nå går det i retning av større settefiskanlegg.

Han peker på det han mener er et paradoks:

– Kontrollfunksjonen har ikke vokst i takt med næringen. Miljødirektoratet har som mål at vi skal kontrollere alle tillatelser jevnlig, rundt hvert tredje eller femte år, men vi er ikke i nærheten av å ha den kontrollfrekvensen. Vi er ikke bemannet for det.

– Isteden får vi beskjed om at vi skal bli mer effektive, skjære ned og gjøre mer med mindre ressurser.

På et tidspunkt bestemte de seg for å besøke alle settefiskanleggene i Vestland. Altså kontrollere alle. Men det ble med tanken.

– De siste årene har det hopet seg opp.

Etter fylkessammenslåingen har de slitt med lang saksbehandlingstid og etterslep på konsesjons-søknader. Det er sykemeldinger, nyansatte må læres opp og de yngre slutter, forteller Pedersen.

Alle som vil starte med akvakulturproduksjon må søke Statsforvalteren om utslippstillatelse. Og i motsetning til kontroll og tilsyn, så har søknader en svarfrist.

– Vi arbeider mye mer med tillatelsene enn med tilsynene. Når det ikke er tid til tilsyn er det fordi behandlingen av tillatelsene har spist opp tiden, sier Pedersen.

– Derfor finner dere i DN det dere finner: At det ikke er så mye tilsyn.

Et ikke-tema. Miljøminister Espen Barth Eide (Ap) stiller ikke til intervju om saken. Ifølge departementets kommunikasjonsavdeling har han ikke tid. Den ansvarlige statsråden «svarer ikke på alt», skriver de i en epost.

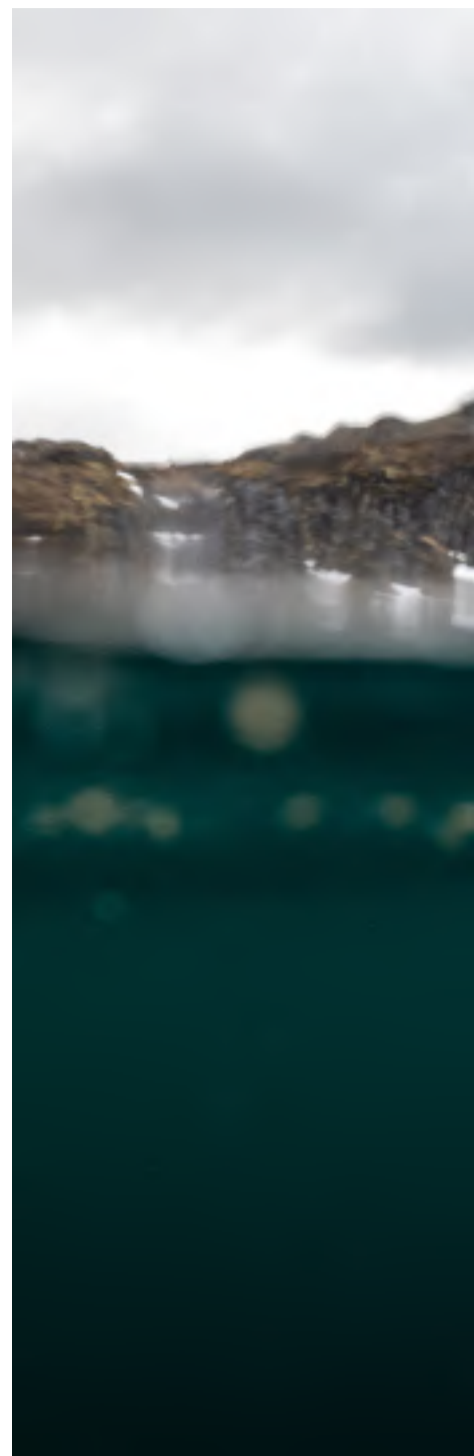
Kanskje er det ikke så mye å si. Siden Støre-regjeringen inntok departementene i 2021 har oppfølgingen av næringen vært begrenset til den vanlige dialogen og instruksjonen ovenfor statsforvalterne, opplyser departementet. Utslipp fra settefiskanlegg har aldri vært et tema i møter eller planer for den nåværende politiske ledelsen i Klima- og miljødepartementet.

– Jeg kjenner ikke til at det er gitt eksplisitte beskjeder, sier statssekretær Kjersti Bjørnstad (Sp).

– Hvorfor har ikke regjeringen kontroll på tilsynene?

– Det er statsforvalteren som er forurensningsmyndighet for akvakulturvirksomhet. De bestemmer tilsynsomfanget, enten der man vet det er brudd på regelverket eller mistanke om det, eller om man velger å kontrollere enkelte aspekter. Det er statsforvalteren som gjør den vurderingen.

– Men dere har delegert bort ansvaret. Når de ikke har kontroll, så har vel heller ikke dere kontroll?

↑ Brune biter flyter i vannflaten over avløpsrøret til Silver Seed i Lofoten.

– Det er jo riktig. Det må vi ta på aller største alvor. Så må vi se på hva omfanget er, og om det er de samme avvikene som går igjen og om det er geografiske forskjeller. Det er opplagt at vi må ha en tett dialog med vår underliggende etat.

– Det er uansett virksomheten som har ansvaret for at krav overholdes og for at de har et godt nok system for å sikre det.

Så hva nå? Det er et spørsmål om både budsjett og organisering, sier Bjørnstad:

– Det er ikke to streker under svaret her. Men når det oppdages slike typer avvik, i denne størrelsesorden, må det medføre en diskusjon om hvordan vi kan møte utfordringen. Da er spørsmålet om det er flere folk, flere digitale løsninger eller andre ting vi må se på i tiden fremover.

– Hvis vi opplever at vårt lovverk ikke overholdes må vi se på om det kan være andre virkemidler som kan gi sterkere grep om dette.

Kontrollene blir gjennomført av ansatte hos Statsforvalteren, som har fått delegert tilsynsmyndighet fra Miljødepartementet.

Miljødirektoratet gir råd til Statsforvalterne som fører tilsyn med anleggene. Seksjonsleder Cecilie Kristiansen i Miljødirektoratet vedgår at det finnes svakheter:

– Utslippskontrollen fra landbaserte akvakultur-anlegg har vist seg å være utfordrende på grunn av

store vannmengder og fortynning. Generelt er det for lite kunnskap om faktiske renseeffekter og utslippsmengde.

– Nyere tillatelser har strengere krav til rensing og utslippskontroll, sier hun.

– Det er også blitt vanlig å stille krav til regelmessig miljøovervåking av området rundt utslippspunktet for å påse at utslippene ikke fører til forringelse av vannmiljøet.

Bakterier. I vågen utenfor Øyerhamn i Hardangerfjorden står villfisker og spiser på avløpsrøret. Fra båten vi sitter i ser fjorden grønn ut, fylt til randen med friskt brevann. Og den hvite bunnen, som rundt en karibisk øy, er den dekket med sand?

– Det ser kanskje ut som vakker sandbunn, sier kontrollør og biolog Pedersen.

– Men det er egentlig et belegg med bakterier som blomstrer opp.

Eieren Mowi har søkt om å utvide og øke produksjonen. Planen er å installere renseanlegg. Bakteriebelegg på bunnen og villfisk som er full av pellets er vanskelig å kommentere, skriver kommunikasjonsdirektør Ola Helge Hjetland i en epost til DN:

– Dette er en påstand og vanskelig for oss å kommentere, men det er foretatt en rekke undersøkelser av miljøet utenfor Øyerhamn av sertifisert tredjepart som

ikke finner at anlegget har hatt negative påvirkning på miljøet.

Ifølge NTNU-professor Geir Johnsen viser undersøkelser han selv har gjort at torsk og sei som spiser mye laksefôr, blir dvaske i muskelvevet og får deformert skjelett:

– Det er som med hamburger, sier han.

– Hvis du spiser det hele livet vil du bære preg av det. ■

redaksjonen@dn.no

Slik har vi dykket:

DNs innhenting av data, bilder og video fra under overflaten er utført under fridykking, og ikke ved bruk av lufttanker eller utstyr som vil påvirke miljøet rundt dykkene. Alle dykkene er gjort på vinteren og tidlig vår, før algeoppblomstringen og snøsmeltingen har startet, og i perioder med minimale mengder nedbør. DN's team har dykket ved anlegg innerst i fjordene og ved anlegg ytterst i havgapet for å dokumentere begge miljøene. Den visuelle dokumentasjonen er gjort av to personer, og all aktivitet og fotografering har foregått mens det er blitt filmet.

Flere Statsforvaltere bruker så mye tid på å gi utslippstillatelser og klagebehandling at de ikke får kontrollert at lover og regler blir fulgt.

Ikke tid til å sjekke alle

TEKST ALEKSANDER NORDAHL, LINE DUGSTAD, OLA MAGNUSSEN RYDJE OG JONAS Blich Bakken
FOTO ALEKSANDER NORDAHL

● – Vi har ikke hatt ressurser til å besøke alle, skriver seksjonsleder Tilde Nygård hos Statsforvalteren i Nordland i en epost.

I 2016 gjennomførte Statsforvalteren i Nordland et såkalt dokumenttilsyn hvor den ba settefiskanleggene om informasjon om driften. Det var etter denne runden at anlegget i Mølnarodden i Lofoten ble politi-anmeldt.

Nygård kjenner seg igjen i beskrivelsene fra Statsforvalteren i Vestland, som sliter med lang saksbehandlingstid og etterslep på tilsyn:

– På grunn av krav om kortere saksbehandlingstid på søknader har vi over lang tid måttet prioritere dette fremfor å ta igjen etterslepet på tilsyn, skriver hun i en epost.

Hun utelukker ikke at det er anlegg som slipper ut for mye:

– Vi kan i dag ikke utelukke at det er uakseptabel forurensning fra enkelte anlegg i fylket vårt. Derfor har vi et ønske om både å oppdatere gamle tillatelser og gjøre flere kontroller, skriver hun.

– **Forhøyede nivåer.** – Vi har ikke ressurser til å besøke all industri i fylket vårt. Da måtte vi fått tildelt mer penger, sier miljødirektør i Troms og Finnmark, Lisa Bjørnsdatter Helgason.

– Målet er at alle skal besøkes. Vi har de siste årene økt tilsynsfrekvensen på akvakulturfeltet.

De bekrefter at koronapandemien gjorde at de kom på etterskudd.

– Jeg må påpeke at Troms og Finnmark er et krevende fylke å gjennomføre tilsyn i. Vi har store avstander og spredt bosetting, sier Helgason.

Miljødirektøren forteller at de ser en negativ utvikling i fjordene:

– Basisovervåkingen i nord viser forhøyet nivåer av nitrogen og fosfor i vannforekomsten Ytre Varanger. Hva årsaken er, vet vi ikke, men dette er noe som bør undersøkes nærmere.

– Også andre områder har forhøyede nivåer av fosfor uten at vi kan konkludere hva årsaken er.

Skippertak. Etter at DN tok kontakt for å få informasjon om settefiskanleggene i fylket, har Statsforvalteren i Rogaland kontrollert fem anlegg i sommer. Forrige kontroll var ett anlegg i 2021, og to anlegg i 2012.

– På grunn av ressurssituasjonen på avdelingen har det vært noe begrenset tilsynsaktivitet mellom 2012 og 2021, men vi har nå kommet godt i gang med å

↑ Rør fra settefiskanlegg legges ut i fjorden. Flere eldre anlegg rensr ikke avløpsvannet.

føre tilsyn med settefiskanleggene, skriver fagleder for forurensning, Kirsten Redmond Kristiansen, hos Statsforvalteren i Rogaland i en epost.

Ifølge Kristiansen gjennomfører de såkalt «risikobasert tilsyn»:

– Vi samler årsrapporter hvert år som vi bruker til å vurdere behov for tilsyn.

Fagleder for forurensning hos Statsforvalteren i Møre og Romsdal, Christian Dahl, forteller at de startet en runde med inspeksjoner av landbasert fiskeoppdrett i 2018. Men de er ennå ikke i mål:

– Vi prioritert de som vi mente hadde høyest risiko. Vi har anlegg igjen som vi ønsker å kontrollere, skriver han.

Andre oppgaver, som klagesaksbehandling, legger beslag på mye tid.

– Som Vestland har Møre og Romsdal også hatt høyt gjennomtrekk på saksbehandlere på området, skriver Dahl.

Risiko. I Trøndelag er de godt i rute med kontrollene, forteller underdirektør Marit Lorvik ved Klima- og miljøavdelingen hos Statsforvalteren i Trøndelag:

– De vi ikke har hatt tilsyn med er enten nye anlegg som ikke er startet opp, anlegg under bygging eller gamle anlegg som er lagt ned.

Ifølge Lorvik følger de tett opp de anleggene som ligger i de mest sårbare områdene, i tillegg til at de følger opp klager.

Det er også risiko som styrer kontrollene i Vestland:

– Vi skulle ønske oss en høyere kontrollfrekvens, men ut fra totalmengden av arbeidsoppgaver vi har må vi prioritere. Det er en stor portefølje vi sitter på, og da må vi prioritere de anleggene med høyest risiko, sier Sissel Storebø, seksjonsleder hos Statsforvalteren i Vestland. ■
redaksjonen@dn.no